

EKONOMIKA A EKONOMIKA RODINY PRE SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV

Marta Vaverčáková
Michaela Hromková

Trnava 2021

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
FAKULTA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE
Katedra sociálnej práce

Recenzenti:

doc. PhDr. Miriam Slaná, PhD.
prof. MUDr. Jaroslav Slaný, PhD.

Marta Vaverčáková, Michaela Hromková

EKONOMIKA
A EKONOMIKA RODINY
PRE SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV

Trnava 2021

© doc. PhDr. Marta Vaverčáková, PhD., MPH., 2021
© doc. Mgr. Michaela Hromková, PhD., 2021

ISBN 978-80-568-0241-0 (on-line)
DOI 10.31262/978-80-568-0241-0/2021

OBSAH

Zoznam obrázkov, tabuliek a grafov	6
Úvod	7

Časť I

Základná terminológia v ekonomike a ekonómii

1 Predmet a metodológia ekonomiky – základná terminológia	12
2 Základné ekonomické zákony	26
3 Inflácia	31
4 Nezamestnanosť	35
5 Ekonomická úloha štátu, hospodárska politika a štátny rozpočet.....	43

Časť II

Ekonomika rodiny

6 Rodina ako ekonomická jednotka a ako element ekonomickej makroštruktúry a mikroštruktúry	58
7 Manažment rodinných zdrojov	64
8 Ekonomika úplnej rodiny – rozsah zdrojov rodiny a spôsob ich rozloženia medzi muža a ženu	75
9 Ekonomika rodiny s jedným rodičom	81
10 Ekonomika viacgeneračnej rodiny	88

Časť III

Finančná gramotnosť

11 Finančné poradenstvo a finančná gramotnosť	96
12 Finančná gramotnosť seniorov	104

Záver	112
Literatúra	114

ZOZNAM OBRÁZKOV, TABULIEK A GRAFOV

Obrázky

Obrázok 1 Maslowova hierarchia potrieb (s. 37)

Obrázok 2 Finančná gramotnosť (s. 99)

Tabuľky

Tabuľka 1 Rodinné mesačné príjmy a výdaje (s. 71)

Tabuľka 2 Rodinný mesačný rozpočet – vzor (s. 73)

Tabuľka 3 Vzor rozloženia zdrojov v úplnej rodine (s. 76)

Tabuľka 4 Pravidelné a nepravidelné príjmy matky s jedným dieťaťom (s. 83)

Tabuľka 5 Pravidelné a nepravidelné výdavky matky s jedným dieťaťom (s. 83)

Tabuľka 6 Rozpočet viacgeneračnej rodiny (s. 92)

Tabuľka 7 Zobrazenie konkrétnych kompetencií v prislúchajúcom stupni úrovne znalostí v oblasti financií na základe dosiahnutého vzdelávania (MŠVVaŠ SR) (s. 100)

Tabuľka 8 Manželia poberajúci len starobný dôchodok (s. 108)

Tabuľka 9 Manželia, z ktorých jeden popri dôchodku aj pracuje na polovičný úväzok (s. 109)

Grafy

Graf 1 Príjmy rodiny (s. 78)

Graf 2 Percentuálne porovnanie nákladov na bývanie z mesačného príjmu rodiny – hypotekárny úver, poistenie k hypotekárnemu úveru (životné a domácnosti) a mesačné platby súvisiace s bývaním (s. 78)

Graf 3 Porovnanie mesačného príjmu rodiny a pravidelného mesačného šetrenia + vzniknutej finančnej rezervy v aktuálnom mesiaci (s. 78)

Graf 4 Simulácia príjmov a výdavkov v priebehu jedného roka (s. 86)

Graf 5 Cashflow vyplývajúci z príjmov a výdavkov z grafu 4 (s. 86)

Graf 6 Počet uchádzačov o zamestnanie k 1.2.2020 v krajoch SR 60 rokov a viac (s. 108)

ÚVOD

Po celý život narážame na ekonomické otázky, musíme prijímať ekonomické rozhodnutia, ktoré sa môžu týkať voľby povolania, otázky dôležitosti peňazí, fungovania trhu, prečo musíme niektoré tovary dovážať, čo je inflácia, ako podnikáť, koľko čo stojí a podobne. Odpovede na takéto otázky tvoria základy ekonomickej vedy. Súvisia s každodennou aktivitou človeka, ktorý ak chce prežiť, musí uspokojovať svoje potreby – musí jesť, piť, obliekať sa, bývať. Z voľnej prírody získavame zdroje, ktoré prostredníctvom ekonomickej či hospodárskej činnosti prispôsobujeme svojim potrebám a vytvárame z týchto zdrojov potrebné statky. Ani mimoriadne úsilie nemusí zabezpečiť množstvo potrebných statkov. Dejiny ľudstva sú preto históriou hľadania a usilovania o lepšie životné podmienky človeka. (Blažek, J., 1996)

Cieľom tejto vysokoškolskej učebnice zameranej na ekonomiku a ekonomiku rodiny je poukázať na význam týchto dvoch oblastí, ktoré sú v súčasnosti súčasťou výučby na Fakulte zdravotníctva a sociálnej práce u študentov bakalárskych študijných programov Sociálna práca a Rozvoj dieťaťa a štúdium rodiny. Zámerom tejto publikácie je zoznámiť študentov a iných prípadných čitateľov s tromi vybranými oblasťami z ekonomiky a ekonomiky rodiny, a to konkrétne so všeobecnými termínmi používanými v ekonomike a ekonómii, s ekonomikou rodiny a manažmentom rodinných financií a tiež s oblasťou finančnej gramotnosti.

Obsah a štruktúra vysokoškolskej učebnice vychádza z teoretických, ale aj praktických poznatkov z oblasti ekonomiky a ekonómie, ktoré autorky považujú za významné aj pre oblasť sociálnej práce a jej študentov. Text je rozdelený do dvanástich kapitol, pričom:

- cieľom prvej kapitoly je popísať základné pojmy viažuce sa na ekonomiku a ekonómiu, makro a mikroekonómiu, pozitívnu

a normatívnu ekonómiu, vysvetliť metodológiu ekonómie, definovať pojmy statok, potreba, tovar, služba či zdefinovať typy ekonomických systémov,

- cieľom druhej kapitoly je popísať základné ekonomické zákony, medzi ktoré zaradujeme zákon vzácnosti, zákon klesajúcich výnosov, zákon klesajúceho dopytu, ale tiež Keynesovu makroekonomickú teóriu či tzv. teóriu hier,
- cieľom tretej kapitoly je popísať pojem inflácia a vysvetliť jej členenie z viacerých hľadísk a taktiež jej dôsledky,
- cieľom štvrtej kapitoly je popísať pojem nezamestnanosť ako závažný ekonomický jav, definovať pojem práca, strata práce, potreby ľudí a tiež formy a dôsledky nezamestnanosti,
- cieľom piatej kapitoly je vysvetliť základnú ekonomickú úlohu štátu, hospodársku politiku a štátny rozpočet a jeho typy a tiež význam,
- cieľom šiestej kapitoly je popísať rodinu ako ekonomickú jednotku, vysvetliť jej ekonomickú funkciu v štáte, vplyv dysfunkcií na život rodiny a jej jednotlivých členov,
- cieľom siedmej kapitoly je popísať manažment rodinných zdrojov, rodinný rozpočet a pojmy ako príjmy, výdavky, úspory či dlhy, ktoré s témou rozpočtu úzko súvisia,
- cieľom ôsmej kapitoly je popísať ekonomiku úplnej rodiny a spôsob jej hospodárenia s finančnými zdrojmi,
- cieľom deviatej kapitoly je popísať ekonomiku rodiny s jedným rodičom,
- cieľom desiatej kapitoly je popísať ekonomiku viacgeneračnej rodiny,
- cieľom jedenástej kapitoly je popísať pojem finančné poradenstvo a finančná gramotnosť vo všeobecnosti,
- cieľom dvanástej kapitoly je popísať pojem finančná gramotnosť u špecifickej skupiny obyvateľstva – seniorov.

Cieľom vysokoškolskej učebnice je podať študentom, odborníkom pracujúcim vo vysokoškolskom prostredí, v prostredí sociálnej práce a sociálnych služieb a všetkým ostatným čitateľom vhod-

né teoretické základy z oblasti ekonomiky, ekonómie a ekonomiky rodiny. V súčasnosti si totiž ekonomika a ekonómia zasluhujú aj pozornosť sociálnych pracovníkov, ktorí sa čoraz častejšie vo svojej praxi stretávajú s ľuďmi a tiež celými rodinami v núdzi, prípadne s nízkou úrovňou finančnej gramotnosti viacerých skupín obyvateľstva, a je nevyhnutné, aby disponovali vedomosťami z týchto oblastí.

Kľúčové slová: Ekonómia. Metodológia. Fázy. Funkcie. Mikroekonómia. Makroekonómia. Metódy. Hypotéza. Potreba. Sektory ekonomiky. Ekonomické systémy. Ekonomické zákony.

Časť I

**ZÁKLADNÁ TERMINOLÓGIA
V EKONOMIKE A EKONÓMII**

1 PREDMET A METODOLÓGIA EKONOMIKY – ZÁKLADNÁ TERMINOLÓGIA

CIEĽ KAPITOLY

Cieľom tejto kapitoly je oboznámiť študentov so základnými pojmami, ktoré sa viažu na ekonomiku a ekonómiu. Je ich viacero, od ekonómie, ekonomiky cez mikro a makro ekonómiu až po pozitívnu a normatívnu ekonómiu. V kapitole sa zameriame aj na metódy používané vo vede a na úskalia ekonómie a ekonomickej teórie.

EKONÓMIA

„Ekonómia je veda o voľbe, ako sa spoločnosť rozhoduje využívať vzácne zdroje, ktoré môžu mať alternatívne použitie, na výrobu užitočných tovarov a služieb a ako ich rozdeľuje medzi rozličné skupiny obyvateľstva.“ Autorom najrozšírenejšej definície ekonómie ako vedy o optimálnej alokácii vzácných zdrojov medzi alternatívne použitia je anglický ekonóm Lionel Robbins. V eseji, ktorú napísal v roku 1932 o povahe a význame ekonomickej vedy, sa zmieňuje, že cieľom ekonómie je opisovať a vysvetľovať javy, nie však ich hodnotiť. Myslí si, že vedec by mal byť voči opisovaným ekonomickým situáciám neutrálny.

Ekonómia má viacero definícií, s ktorými sa môžeme stretnúť v ekonomickej literatúre:

- *vedná disciplína, vyvinula sa z filozofie a patrí medzi spoločenské vedy;*
- *skúma správanie sa ľudí na trhoch;*
- *zaoberá sa tým, ako rozmiestniť vzácne obmedzené zdroje tak, aby boli čo najlepšie uspokojované ľudské potreby, ktoré sú neobmedzené (Lisý, J. a kol., 2016).*

Ekonómia ako veda má len niečo cez 200 rokov. Za tvorcu ekonomickej vedy sa považuje Adam Smith (1723 – 1790), ktorý bol najvýznamnejším predstaviteľom klasickej školy. V Smithových prácach sa stretávame s prvým popisom fungovania cenového systému. Vysvetlil, ako je konkurenčný mechanizmus schopný zabezpečovať efektívnu alokáciu zdrojov. Podľa Smitha zdrojom hodnôt je ľudská práca a jej produktivita. Preto v jeho systéme popredné miesto zaberá aj deľba práce, ktorá je rozhodujúci činiteľ rastu produktivity. Predpokladom prehlbovania deľby práce je rozvoj trhu. V tejto súvislosti Smith zdôrazňuje aj potrebu dostatočného množstva kapitálu a nutnosť jeho rozširovania.

EKONOMIKA

Predstavuje tú časť spoločenského života, ktorá sa priamo zaoberá ekonomickou činnosťou, akou sú spoločensko-výrobné vzťahy, rozdeľovanie, výmena a spotreba úžitkovej hodnoty.

Metodológia ekonómie

- *označuje súbor postupov a prístupov vo vedeckom bádaní, formulovaní problémov a ich riešení.*

Pri aplikácii vedeckých metód skúmania (tak ako aj v iných vedách) sa v ekonómii vychádza z niekoľkých na seba nadväzujúcich fáz.

Fázy skúmania:

- *pozorovanie a analýza;*
- *formovanie hypotéz;*
- *testovanie hypotéz a ich interpretácia;*
- *syntéza.*

Funkcie ekonómie:

- ***poznávacia funkcia***, ktorá spočíva v tom, že umožňuje poznať podstatu ekonomických javov a procesov, ich kvalitatívne a kvantitatívne stránky.

- **praktická – pragmatická** funkcia znamená , že z poznaných javov je možné vyvodiť závery, ktoré sú potrebné na praktickú činnosť v ekonomickom dianí. Teória je návodom na riešenie praktických ekonomických problémov.
- **metodologická** funkcia spočíva v tom, že ako spoločenská veda súvisí s inými spoločenskými vedami. Pre niektoré z nich tvorí všeobecný teoretický a metodologický základ. Metodologická funkcia má styčné plochy s inými vednými disciplínami, ako napr. s históriou, sociológiou, politológiou, pretože sa tiež zaoberá spoločenskými javmi, keďže ekonómia je ľudskou činnosťou. Nezaobíde sa bez štatistiky a matematiky.

Základné roviny skúmania ekonómie

Úrovnne skúmania ekonomiky môžu byť rôzne. Ekonómia sa tradične rozdeľuje na mikroekonómiu a makroekonómiu, ale môžeme k nim priradiť aj mezoekonómiu, ktorá skúma jednotlivé sféry a odvetvia národného hospodárstva, ako napr. poľnohospodársko-priemyselný komplex, ale aj super makroekonómiu, ktorá sa zaoberá skúmaním správania sa celého svetového hospodárstva.

MIKROEKONÓMIA

- skúma správanie jednotlivých ekonomických subjektov (domácností, firiem, štátu);
- fungovanie čiastkových trhov – tovarov a služieb, práce, kapitálu, pôdy, trhové štruktúry a vzťahy medzi nimi;
- skúma základné hospodárske jednotky – podnik a domácnosť, ich správanie sa na trhu výrobných faktorov, skúma proces stretávania dopytu a ponuky a proces tvorby cien.

Mikroekonómia skúma a analyzuje rozhodovanie a správanie jednotlivých trhových subjektov v podmienkach obmedzenosti zdrojov vzhľadom na potreby. Predstavuje tú časť ekonomickej analýzy, ktorá sa zaoberá správaním individuálnych ekonomických jednotiek, ktorými sú spotrebiteľ a firma. Keď sa zameriame

na ekonomickú analýzu individuálneho správania tak máme na mysli teóriu spotrebiteľského dopytu. Výrobné rozhodnutia študuje analýza správania sa firmy.

Mikroekonómia vysvetľuje vzájomný vzťah ponuky a dopytu podľa jednotlivých statkov a služieb, ako aj podľa výrobných faktorov. Tiež sa zaoberá procesom utvárania cien v podmienkach dokonalej i nedokonalej konkurencie. Správny obraz a objektívnosť o ekonomickej realite môžeme dostať, ak budeme spájať mikroekonomický prístup s makroekonomickým prístupom. Existuje medzi nimi úzka súvislosť, pretože tieto dve časti ekonómie sa navzájom dopĺňajú a prelínajú. Trhové subjekty neexistujú izolovanie, spolupracujú navzájom a sú navzájom od seba závislé. V takomto celku vznikajú ekonomické problémy, problémy fungovania ekonomiky ako celku, ktorými sa zaoberá makroekonómia (Holková a kol., 2003).

MAKROEKONÓMIA

- skúma fungovanie ekonomiky ako celku;
- jej základom je učenie Keynesa;
- vychádza z toho, že ekonomické subjekty neexistujú izolovane, ale že navzájom spolupracujú, dopĺňajú sa a sú od seba závislé, interakciou tvoriacich mozaiku ekonomiky ako celku vznikajú celkom nové problémy, ktoré nemožno riešiť na mikroekonomickej úrovni;
- zaoberá sa veličinami: celková výroba tovarov a služieb v ekonomike, rast a pokles ekonomickej aktivity, miera inflácie, miera nezamestnanosti a ich vzájomný vzťah, platobná bilancia a menové kurzy, atď.;
- zaoberá sa celkom, napríklad národným hospodárstvom, typickými témami sú hospodársky rast, nezamestnanosť, inflácia;
- zaoberá sa základnými národohospodárskymi ukazovateľmi, ako je napríklad národný dôchodok, hrubý domáci produkt, skúma fungovanie hospodárstva ako celku, ekonomické javy ako nezamestnanosť, inflácia a podobne;
- hospodárskou jednotkou makroekonómie je štát (Lisý a kol., 2016).

Makroekonómia je časť ekonomickej teórie, ktorá skúma ekonomiku a jej fungovanie vcelku. Definuje, meria a analyzuje makroekonomické veličiny, osobitnú pozornosť venuje otázkam ekonomickej rovnováhy a ekonomickému rastu, nezamestnanosti a inflácii.

Makroekonómia a jej predmet štúdia je v skúmaní a sledovaní celkovej úrovne produktu národného hospodárstva vytvoreného za určité obdobie, tempa jeho rastu, vývoja nezamestnanosti a zamestnanosti, vývoja cenovej hladiny, problematiky makroekonomickej stabilizačnej hospodárskej politiky (Lisý a kol., 2016).

POZITÍVNA A NORMATÍVNA EKONÓMIA

Z vývoja ekonomického myslenia je zrejmé, že sú možné dva odlišné prístupy, na základe ktorých rozlišujeme pozitívnu a normatívnu ekonómiu.

Pozitívna ekonómia usiluje o analýzu hospodárstva v podobe, **v akom ho nachádza. Charakterizuje, opisuje ekonomické javy, konštatuje fakty ekonomického života a odpovedá na otázky**, napr. aké dôsledky mala devalvácia meny na export domácich výrobkov, alebo aké boli ekonomické dôsledky zmeny sadzby DPH na spotrebu mäsa. Skúma ekonomickú realitu, využíva štatistické podklady, opisuje skutočnosť, čo môžeme uviesť na príklade, že „*ak sa cena čokolády zvýši v porovnaní s cenami iných druhov tovarov, ľudia budú nakupovať menej čokolády*“ – neskúma, či je to dobré alebo zlé.

Normatívna ekonómia tiež vychádza zo skúmania hospodárskej reality. Obsahuje hodnotové sudy, snaží sa odpovedať, aká by ekonomická realita mala byť podľa názoru niekoho: „*Malo by sa zabrániť tomu, aby ceny čokolády rástli*“:

- *zaoberá sa tým, ako by veci mali vyzerat;*
- *skúmanie reality je iba východiskom – používa hodnotové a etické sudy.*

Oba výroky pri uvažovaní o ekonomických otázkach sú rovnako dôležité, avšak ekonómia ako veda sa predovšetkým zaoberá pozitívnou ekonómiou.

METÓDY POUŽÍVANÉ VO VEDE

Každá vedná disciplína má svoj predmet skúmania, na ktorý nadväzujú metódy, ktorými predmet skúma. Metóda teda predstavuje určitú cieľavedomú činnosť, ktorá vedie k dosiahnutiu určitého cieľa.

Metódy používané v ekonómii môžeme rozdeliť na:

1. **empirické** a do tejto skupiny metód môžeme zaradiť:
 - *pozorovanie*;¹
 - *meranie*;²
 - *experiment*.³
2. **teoretické**, ktoré môžeme rozdeliť na:
 - *všeobecné*⁴ – aj tzv. *logické (klasické metódy, ktoré sa používajú vo*

1 **Pozorovanie** patrí k významným zdrojom ekonomického poznania. Neznamená len registráciu pozorovaného javu, ale aj jeho interpretáciu. Veľmi dôležitú úlohu tu zohráva bádateľ, jeho znalosti, aby mohol presne zachytiť procesy v pozorovanom jave. Je dôležité pri pozorovaní javu opakovať túto metódu viackrát, aby si overil presnosť a podrobnosť pozorovania.

2 **Meranie** je ďalšou možnosťou ekonomického poznania a nie je jednoduchou záležitosťou. Ide o určenie kvantitatívnej stránky skúmaných javov a ich vlastností a pri tejto voľbe je dôležitý výber meracích jednotiek.

3 **Experiment** patrí medzi ďalšie metódy poznávania, kde sa za určitých podmienok skúmajú javy reálneho sveta s cieľom overiť napríklad pravdepodobnosť nejakej hypotézy alebo teórie.

4 **Všeobecné metódy**

Abstrakcia patrí vo vedeckom bádaní v ekonómii medzi najdôležitejšie nástroje. Odhliadne sa od nepodstatných vlastností a vzťahov skúmaného objektu a skúmajú sa jeho podstatné charakteristiky. Výsledkom tohto nástroja sú určité pojmy, kategórie, ako napr. tovar, peniaze, náklady, mzda, inflácia a ďalšie. Tým, že izoluje podstatné javy a súvislosti od nepodstatných javov a súvislostí, sprístupňuje analýze predmet skúmania.

Analýza a syntéza je párovou dvojicou metód a nepoužívajú sa samostatne. Analýza je myšlienkové rozčlenenie zložitej ekonomickej skutočnosti na jednotlivé časti, a tým vytvára podmienky na poznanie ich jednotlivých stránok a vlastností (napr. na oddelenie podstatného od nepodstatného), čo je predpokladom na lepšie poznanie javu ako celku. Syntéza je opačným procesom a po metodologickej stránke by mala analýzu vždy dopĺňať. Umožňuje poznať vnútornú štruktúru skúmaných javov a vzájomné vzťahy medzi ich jednotlivými zložkami.

všetkých vedách) a ide o abstrakciu, analýzu a syntézu, indukciu a dedukciu.

- *špeciálne⁵ – ktoré sú vlastné len určitej vede a patria k nim kvantitatívne, sociologické, systémové a komparatívne metódy.*

METODOLÓGIA EKONÓMIE

Ako krátku charakteristiku môžeme uviesť, že ide o súbor postupov a prístupov vo vedeckom bádaní, formulovaní problémov a ich riešení.

Fázy skúmania:

- *pozorovania a analýzy*
- *formovanie (formulovanie) hypotéz⁶*
- *testovanie hypotéz a ich interpretácia*
- *syntéza*

Indukcia je postupom od osobitého k všeobecnému, od jednotlivých faktov k všeobecným tvrdeniam.

Dedukcia je opakom indukcie. Pri myšlienkovom postupe sa zo všeobecnejšieho poznatku vyvodzuje poznatok konkrétnejší.

⁵ **Špeciálne metódy**

Kvantitatívne metódy – matematické a štatistické kvantitatívne metódy. Sú schopné analyzovať kvantitatívne moment ekonomických procesov. Modelovanie umožňuje uskutočňovať myšlienkové experimenty.

Sociologické metódy – patria sem metódy reprezentatívneho výberu, sociálna štatistika a sociálny experiment.

Systémové metódy – skúmajú objekty ako celostné útvary, slúžia na analýzu a konštrukciu daných objektov ako systémov.

Komparatívne metódy – spočívajú v porovnávaní objektov alebo ich prvkov s cieľom stanoviť ich zhodné alebo rozdielne znaky. Porovnávajú napríklad plán a skutočnosť, vývoj v časovom rade, ako aj rôzne ekonomické koncepcie (Lisý a kol., 2016).

- ⁶ **Hypotéza** – vedecky podložený, ale definitívne ešte neoverený predpoklad, vysvetľujúci určitý súbor javov. Príklad: Zaujímá nás, aký je vzťah javu „A“ k javu „B“, či tento vzťah existuje, akú má kvalitu, merateľnosť a pod. Odpoveď na túto otázku formulujeme ako hypotézu, pričom vychádzame zo známych poznatkov.

Metodologické úskalia predstavujú nástrahy v ekonomickom uvažovaní. Ich nerozpoznanie a nepochopenie môže viesť k nesprávnym poznatkom a záverom. Ide napr. o:

1. nedodržanie podmienky „ceteris paribus“ – pri rovnakých ostatných podmienkach

Príklad: ak chceme merať účinok cien áut na množstvo predaných áut, musíme skúmať vplyvy zmeny cien áut a zároveň vylúčiť vplyv ostatných premenných veličín, t. j. presvedčiť sa, že dôchodky spotrebiteľov, ceny benzínu a ostatné faktory zostali nezmenené;

2. omyl post-hoc – je to metodický chybný predpoklad – zjednodušene sa predpokladá, že jav A predchádza javu B, znamená to, že jav A vyvoláva jav B – v skutočnosti to vôbec nemusí byť tak – ide tu o nesprávne chápanie kauzálnej závislosti;

3. klam kompozície – spočíva v domnienke, že to čo platí pre časť (jednotlivca), platí aj pre celok (spoločnosť);

4. subjektivnosť – na tú istú vec sa dá pozeráť rozlične;

5. neistota v ekonomickom myslení – ekonomické zákony sú len zákony pravdepodobné – vyjadrujú pravdepodobnú tendenciu správania ľudí;

6. ignorovanie sekundárnych účinkov – dobrá ekonomická analýza musí brať do úvahy aj sekundárne účinky, ktoré sa môžu rozvíjať pomalšie a nemusia byť vždy zreteľné – niekedy však bývajú významnejšie ako tie primárne

Príklad: vyššie nominálne mzdy zaujímavé pre zamestnancov – nie zamestnávateľov môže znamenať rast nezamestnanosti (Lisý a kol., 2016).

ZÁKLADNÉ VÝCHODISKÁ A PREDPOKLADY FUNGOVANIA EKONOMIKY, EKONOMICKÉ ZÁKONY

Zmyslom ekonomickej činnosti ľudí je výroba statkov a služieb slúžiacich na uspokojovanie potrieb.

POTREBY

- sú pociťovaný nedostatok, ktorý sa snažíme uspokojiť;
- vyvíjajú sa progresívnym tempom, ustavične sa menia, niektoré zani-
kajú, iné nové vznikajú;
- zmyslom ekonomickej činnosti ľudí je výroba statkov a služieb slúžiacich na uspokojovanie potrieb;
- v procese výroby dochádza k transformácii vstupov (výrobných zdrojov) na výstupy (statky a služby);
- uvedomený nedostatok niečoho, spoznáваме ich, triedime podľa dôležitosti a podľa dôležitosti ich aj uspokojujeme;
- vrodené alebo získané požiadavky ľudí, ktoré si uvedomujeme ako pocity nedostatku a snažíme sa ich odstrániť;
- potreby sa stále vyvíjajú a stávajú sa hnacím motorom hospodárskeho rozvoja spoločnosti;
- každý jednotlivec môže mať iné predstavy o svojich potrebách a ich uspokojovaní.

Rozdelenie potrieb

- primárne (základné, fyziologické): potrava, oblečenie, obuv;
- sekundárne (získané, naučené): potreba komunikácie, vzdelávania sa, získavania kultúrnych poznatkov;
- kolektívne – spoločenské potreby, odlišnosť v uspokojovaní v porovnaní s individuálnymi potrebami.

Ekonomické potreby sa môžu uspokojovať statkami alebo službami.

STATOK

Statok je všetko, čo uspokojuje ľudskú potrebu. Vzniká ako výsledok prírodných procesov (piesok, voda a iné), aj ako výsledok výroby (chlieb, odev).

Statky je možné členiť:

- **podľa dostupnosti**
- *voľné – sú prístupné voľne v prírode všetkým ľuďom bez obmedzenia (vzduch, voda, lesné plody...);*
- *ekonomické (vzácne) je ich obmedzené množstvo, získavame ich dodatočným úsilím a nemôžu uspokojiť všetky potreby.*

- **podľa materiálnej hodnoty**
- *hmotné;*
- *nehmotné.*

- **podľa účelu**
- *výrobné – kapitálové – slúžia na výrobu ďalších spotrebných statkov;*
- *spotrebné – slúžia na bezprostredné uspokojovanie potrieb.*

VÝROBOK

Je ekonomický hmotný statok, vznikol v procese výroby. Je to užší pojem ako statok.

TOVAR

Je výrobok, ktorý sa spotrebiteľovi dostáva prostredníctvom trhu. Je určený na výmenu alebo na predaj.

SLUŽBA

Je nehmotný ekonomický statok, ktorý sa spotrebuje už v momente, keď sa vyrába. Služby je možné deliť na:

- *vecné – sú to činnosti, ktoré obnovujú alebo zlepšujú hmotné statky, a tak uspokojujú ľudské potreby;*
- *osobné – sú to cudzie činnosti, ktoré priamo smerujú k človeku, a tak uspokojujú jeho potreby (napr. kaderníctvo).*

SPOTREBA

Predstavuje uspokojovanie potrieb spotrebúvaním statkov.

V procese výroby dochádza k transformácii vstupov (výrobných zdrojov) na výstupy (statky a služby).

VSTUPY

1. *práca a ľudský kapitál (nositeľom je človek a jeho schopnosti fyzické a duševné) – nereprodukovateľný výrobný faktor;*
2. *pôda a prírodné zdroje (sú určené prírodnými podmienkami) – nereprodukovateľný výrobný faktor;*
3. *kapitál (stroje, zariadenia, budovy, finančný kapitál – peňažné úspory a pod.) – je výsledkom ekonomickej činnosti ľudí – reprodukovateľný výrobný faktor.*

VÝSTUPY

Medzi výstupy zaraďujeme statky a služby, ktoré sme popísali vyššie. Statok je všetko, čo uspokojuje ľudské potreby. Výstupy môžeme členiť:

- ***podľa dostupnosti***
- *voľné (vzduch, voda, piesok...);*
- *ekonomické (výsledok výroby).*
-
- ***podľa účelu použitia***
- *spotrebné (konečné uspokojovanie potrieb – napr. drevo);*
- *kapitálové (prostredníctvom ktorých vyrábame iné statky – drevo použijem na výrobu nábytku).*
-
- ***podľa vlastníctva***
- *súkromné (vlastní jednotlivec);*
- *verejné (obrana, bezpečnosť, verejné osvetlenie, ...).*

V rámci ekonomiky rozoznávame tzv. sektory ekonomiky. Tie delíme:

1. **podľa charakteru výstupu**, ktorým môže byť hmotný statok alebo služba. Ak je výsledkom napr. hmotný statok, rozoznávame:
 - primárny sektor ekonomiky – jeho činnosť je spojená s nerastami – **je to ťažobný priemysel – drevo, ropa, nerastné suroviny, poľnohospodárska produkcia**;
 - sekundárny sektor ekonomiky – odvetvia spracovateľského priemyslu;
 - terciárnom sektore ekonomiky – ide o služby poskytované obyvateľstvu i primárnemu sektoru (školsťvo, zdravotníctvo, verejná doprava, miestna samospráva);
 - kvartérny sektor ekonomiky – ide o služby zamerané na získanie a spracovanie informácii pre terciárny sektor.
2. **podľa vlastníctva**
 - verejný sektor;
 - súkromný sektor.
3. **podľa formálnosti**:
 - legálny sektor (legálne štatistiky sledovateľné činnosti);
 - nelegálny sektor (utajované a štatisticky nesledovateľné činnosti – obchod s drogami, čierny trh a pod.) (Táncošová a kol., 2015).

TYPY EKONOMICKÝCH SYSTÉMOV

Obmedzenosť a vzácnosť zdrojov však núti každého človeka, ako aj každú spoločnosť ako celok ustavične hľadať odpoveď na tri základné a vzájomne súvisiace problémy:

Čo vyrábať?

Ako vyrábať?

Pre koho vyrábať?

Tieto tri otázky si kladie každá spoločnosť. Odišný je spôsob, ako ich ktorá spoločnosť rieši. Podľa toho, aký alokačný mechanizmus riešenia základných otázok spoločnosť použije, rozlišujeme tri základné typy ekonomických systémov:

1. **tradičné** (zvykové) – základné otázky sa riešia na základe zvykov a tradícií, ktoré sa prenášajú z generácie na generáciu. Otázka „čo vyrábať“ sa rieši na základe zvykov a tradícií, napr. slovenský oštiepok, maďarská saláma, český krištál a pod., otázka „ako vyrábať“ sa rieši na základe zdedených zručností a schopností (čiže napr. spôsob výkonu práce) a otázka „pre koho vyrábať“ závisí od obyčají, rodovej hierarchie a pod.
2. **trhový mechanizmus** – otázky zodpovedajú jednotlivci, ktorí svoje rozhodnutia uskutočňujú na základe cenového mechanizmu a vzájomného pôsobenia dopytu a ponuky, ide o proces konkurencie medzi výrobcami, na otázku „čo vyrábať“, odpovedajú spotrebiteľia dopytom po výrobkoch, ich množstve, kvalite a sortimente. Otázku „ako vyrábať“ rieši konkurencia medzi výrobcami, ktorá núti výrobcov maximalizovať zisk pri minimálnych nákladoch a maximálnej kvalite výrobku. Otázka „pre koho vyrábať“ sa rieši na trhu výrobných faktorov, kde sa určí cena, a tým aj časť dôchodku, ktorá pripadne jednotlivým výrobným faktorom (práca, pôda, kapitál). Spotreba ľudí sa riadi ich rozhodovaním, ako minú svoje mzdy, ktoré dostávajú za prácu, dôchodky, ktoré im plynú z vlastníctva majetku, a získaný kapitál.
3. **Prikazovací (prikazový) systém** – o otázkach rozhodujú špeciálne inštitúcie – vlády – authority. Môžu to byť rozhodnutia diktátorské, ale aj demokratické. V reálnom svete neexistuje ani jeden systém v čistej forme.

Ani jeden zo spomenutých ekonomických systémov neexistuje samostatne. Vzájomnou kombináciou ich jednotlivých prvkov vznikajú reálne ekonomické systémy, ktoré sa označujú ako zmiešané ekonomické systémy. V týchto systémoch môžeme pozorovať, že mnohé odpovede na otázky – čo, ako a pre koho vyrábať, sú výsledkom vzájomného pôsobenia trhových síl, ale aj aktivitou štátu (Naništová, Ilievová, 2015).

ZHRNUTIE

Prvá kapitola tejto vysokoškolskej učebnice sa zaoberala definovaním základných pojmov, ktoré súvisia s ekonomikou a ekonómiou. Predovšetkým šlo o pojmy ekonomiky, ekonómia, ich vzájomný súvis a rozdiely, ďalej mikro a makroekonómia a od nich odvodená pozitívna a normatívna ekonómia. V kapitole sme predstavili aj ďalšie pojmy ekonomických systémov, ako aj základné východiská fungovania ekonomiky a ekonomických systémov (výroba, potreba, statok, vstupy, výstupy a pod.).

OTÁZKY NA ZYMYSLLENIE

*Aký je hlavný rozdiel medzi ekonómiou a ekonomikou?
Definujte príkazový systém ekonomiky a uveďte príklad.*

ÚLOHY

Vysvetlite fungovanie trhového mechanizmu a nájdite k nemu vhodný obrázok?

2 ZÁKLADNÉ EKONOMICKÉ ZÁKONY

CIEĽ KAPITOLY

Ekonomické zákony platia vždy, automaticky a často si ich ľudia ani neuvedomujú. Rozlišujeme tri typy ekonomických zákonov, ktoré popisujeme v druhej kapitole tejto učebnice (všeobecné, špecifické a tzv. vzácné). Medzi nimi treba určite vyzdvihnúť význam tzv. Zákona vzácnosti, Zákona klesajúcich výnosov a tiež Zákona klesajúceho dopytu. V kapitole popisujeme tiež Keynesovu makroekonomickú teóriu a teóriu hier.

Ekonomiia používa na svoje vyjadrovanie ekonomické kategórie. Sú to vedecké nástroje, ktoré môžeme označiť aj ako logické pojmy, ktoré sú vyjadrením reálnych a historicky podložených javov a procesov. Opakovateľné javy a procesy na základe skúmania vyvodzujú ekonomické zákony. Poznanie ekonomických zákonov, ich podstaty a vplyvov na správanie sa človeka, má zásadný význam pre efektívne fungovanie akejkoľvek ekonomiky. Nerešpektovanie alebo ignorovanie týchto zákonov, môže brzdiť ekonomický rozvoj či spôsobiť nežiaducu stagnáciu ekonomiky. Ekonomické zákony platia v priemere, pôsobia automaticky, bez ohľadu na to, či si ich ľudia uvedomujú, alebo nie (Sabayová, 2016).

Ekonomické zákony sú najpodstatnejšie trvalé príčinné podmienené súvislosti. Sú objektívne a presadzujú sa cez činnosť ľudí. Platia len v priemere, nie ako exaktné súvislosti. Ich uplatnenie je ľahšie na správanie sa skupín ako jednotlivca.

V ekonómii rozlišujeme tri typy ekonomických zákonov, a to:

- *Všeobecné ekonomické zákony;*
- *Špecifické ekonomické zákony;*
- *Zvlášťne ekonomické zákony.*

Pre každý ekonomický systém platia všeobecné ekonomické zákony, špecifické vysvetľujú len daný ekonomický systém. Zvláštne ekonomické zákony môžu platiť aj vo viacerých rôznych systémoch.

Medzi základné zákony ekonómie patrí:

- **zákon vzácnosti**, ktorý odráža základný problém ekonómie – vzácnosť a obmedzenosť zdrojov. Statky sú vzácné preto, lebo nedostatok zdrojov nám neumožňuje, aby sa produkovali všetky tovary, ktoré chcú ľudia spotrebovať. Spoločnosť musí rozhodovať, ako výrobné faktory rozdelí a aké statky bude vyrábať a v akom množstve. Dôsledkom pôsobenia zákona vzácnosti je obetovaná príležitosť. Keď sa rozhodujeme, ktorú príležitosť obetujeme a ktorú vyberieme, musíme poznať, čo nás toto rozhodnutie bude stáť, aké budú naše náklady obetovanej príležitosti. Tieto náklady obetovanej príležitosti sú alternatívne náklady. Ich podstata sa spája so vzácnosťou výrobných zdrojov, pod vplyvom čoho sa spoločnosť musí rozhodnúť, ktoré statky a v akom množstve vyrábať. Alternatívne náklady predstavujú hodnotu tých statkov, ktorých sa spoločnosť vzdala, pretože sa rozhodla vyrábať iné statky. Používanie alternatívnych nákladov je nevyhnutné na racionálne rozhodovanie.
- **Zákon klesajúcich výnosov** vyjadruje vzťah medzi vstupmi (inputmi) a výstupmi (outputmi) a dochádza k nemu vtedy, keď objem výroby sa zvyšuje len prostredníctvom jedného faktora. Keď niektoré vstupy zvyšujeme v rovnakých dávkach a ostatné ostávajú nezmenené, výstupy sa zvyšujú, ale dodatočné výstupy sa znižujú. Zákon klesajúcich výnosov je dôležitý a často pozorovaný ekonomický jav, neplatí však pre všetky technologické postupy a nie v každej jeho fáze.
- **Zákon klesajúceho dopytu** – je zákon, ktorý vysvetľuje správanie spotrebiteľov na trhu, ktorí pri poklese ceny z niektorého z tovarov budú nakupovať viac toho tovaru (za podmienky *ceteris paribus*). Na druhej strane výrobcovia budú ochotní na trh dodávať väčšie množstvo tovaru pri raste jeho ceny (*ceteris paribus*). S rastom vyrábaného tovaru im rastú náklady, a preto sú ochotní vyrábať ho len za vyššiu cenu (Lisý a kol., 2016).

KEYNESOVA MAKROEKONOMICKÁ TEÓRIA

Potrebu štátnej regulácie národného hospodárstva teoreticky zdôvodnil anglický ekonóm John Maynard Keynes (1883 – 1946). V tridsiatych rokoch 20. storočia vytvoril teóriu, ktorej cieľom bolo zdôvodniť nevyhnutnosť štátnych zásahov do trhovej ekonomiky. Jeho teória vznikla v období veľkej depresie, v podmienkach veľkého poklesu výroby a vysokej nezamestnanosti.

Jeho najdôležitejšou prácou, v ktorej vysvetlil hlavné zásady svojej ekonomickej teórie, je Všeobecná teória zamestnanosti, úroku a peňazí, ktorú napísal v roku 1936. V nej reagoval na vzniknutú situáciu vo svetovom hospodárstve. Výrazný pokles výroby a rast nezamestnanosti zdôvodňoval vnútornou nestabilitou trhovej ekonomiky. Podľa Keynesovej teórie efektívneho dopytu, úroveň makroekonomických veličín, ako sú celkový objem výroby, zamestnanosti a hrubého domáceho produktu, nezávisí od výrobných možností danej ekonomiky, ale od kúpyschopného dopytu, a preto by štát mal podporovať jeho výšku. Na základe týchto predpokladov Keynes dospel k záveru, že hlavnou príčinou, ktorá vnáša najväčšiu nestabilitu do trhového hospodárstva sú investície, čo znamená, že je nedostatočný záujem investovať. Výška investícií zároveň ovplyvňuje mieru zamestnanosti, od ktorej závisí veľkosť kúpyschopného dopytu. Ak štát chce dosiahnuť vyrovnaný ekonomický rast, mal by svojimi zásahmi ovplyvňovať investičnú činnosť. Keynes pri svojom skúmaní upozornil na ďalší poznatok, ktorý sa týka zamestnanosti, od čoho závisí sklon obyvateľstva k spotrebe a ich sklon k úsporám. Celkový objem zamestnanosti (počet zamestnaných) závisí od celkového efektívneho dopytu, t. j. od výšky investícií a od sklonu k spotrebe. Vytvoril model investičného multiplikátora, ktorým zdôvodňoval význam investícií pre rozvoj ekonomiky.

Keynes sa usiloval nájsť súvislosť medzi dopytom po spotrebnom tovare a objemom (veľkosťou) výroby a zamestnanosťou: Ak v hospodárstve klesá dopyt po tovare, podnikatelia znižujú výrobu a zároveň počet zamestnancov. Ak podnikatelia nerozšíria výrobu,

klesne ich dopyt po investíciách, čo bude viesť k multiplikačnému efektu, ktorý vyvolá väčší pokles dôchodkov, a zároveň to vyvolá nezamestnanosť.

Ak sa zvýši dopyt po investíciách, bude rásť výroba a zamestnanosť, začnú rásť dôchodky (mzdy a zisky) a to bude viesť k rastu spotreby. Multiplikačný efekt vedie k rastu výroby a zamestnanosti, a tým k rastu dôchodkov.

Úlohou štátu podľa Keynesa je, aby zabezpečil rast efektívneho dopytu, a tým aj rast dôchodkov a zamestnanosti. Štát to môže dosiahnuť dvoma formami hospodárskej politiky:

- *rozpočtovým regulovaním ekonomiky (zasahuje prostredníctvom štátneho rozpočtu),*
- *peňažným a úverovým regulovaním (množstvom peňazí v obehu ovplyvňuje celkový efektívny dopyt, a tým aj celkový rozsah zamestnanosti, investícií a hrubého domáceho produktu) (Lisý a kol., 2016).*

TEÓRIA HIER

Pôvodným impulzom pre rozvoj teórie hier bola analýza bežných spoločenských a hazardných hier. Táto problematika sa sporadicky objavovala v prácach matematikov už od 17. storočia. Teória hier je odvetvím aplikovanej matematiky.

John von Neumann a Oskar Morgenstern prví formulovali túto tému v roku 1944 v knihe Teória hier a ekonomické správanie. Teória je úzko spätá s ekonómiou v tom zmysle, že sa snaží nájsť racionálne stratégie v situáciách, kde výsledok nezávisí len od našej stratégie a podmienok na trhu, ale aj od stratégie zvolených ostatným hráčmi. Ciele jednotlivých hráčov môžu byť rozdielne, ale môžu sa aj prekrývať.

Teória hier sa snaží popísať racionálne správanie dvoch alebo viacerých aktérov v situácii, keď sú ich záujmy v konflikte. Aktér volí v hre určitú stratégiu, ktorá má priniesť víťazstvo. Stratégia je termín, ktorým sa pôvodne označoval racionálny a dlhodobý spôsob vedenia vojny. V bežnom jazyku má slovo stratégia oveľa širší

význam. V teórii hier ide o metaforický význam – o určitý vzorec konania, presnejšie o určitú sekvenciu krokov, ktoré podniká aktér hry a ktoré sú adresované protihráčovi.

ZHRNUTIE

V priebehu histórie sa vyvíjala ekonomika a ekonómia a v rámci nej sa postupne zdokonaľovali nielen všeobecné, ale aj ekonomické zákony a ich fungovanie a rozvinulo sa aj viacero ekonomických teórií, napr. Keynesova makroekonomická teória či teória hier. Ich spoznanie umožňuje lepšiu orientáciu vo svete ekonómie a ekonomiky a je základným predpokladom všeobecnovzdelávacieho prehľadu.

OTÁZKY NA ZYMYSLLENIE

Vysvetlite na konkrétnom príklade Zákon vzácnosti.

Vysvetlite na konkrétnom príklade Keynesovu makroekonomickú teóriu.

ÚLOHY

Nájdite vhodný obrázok ilustrujúci Teóriu hier.

3 INFLÁCIA

CIEĽ KAPITOLY

Kapitola popisuje pojem inflácia ako jav, ktorý ekonomiku sprevádza prakticky od jej počiatkov. Laicky môžeme povedať, že ide o znehodnotenie peňazí, avšak inflácia má viacero vysvetlení a tiež dôvodov.

Inflácia je makroekonomický jav, ktorý signalizuje jednu z foriem ekonomickej nerovnováhy. Zvyšovaním množstva peňazí v obehu dochádza k znižovaniu kúpnej sily peňazí, čo sa navonok prejavuje rastom cenovej hladiny tovarov a služieb. Zdražujú vstupné suroviny, tovary, služby, aj keď na druhej strane je tento nárast čiastočne kompenzovaný rastom miezd, úrokov a iných foriem príjmov.

V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že cenová hladina je vážený priemer všetkých tovarov a služieb, a teda o inflácii nehovoríme vtedy, ak dochádza výlučne k rastu individuálnych cien v dvoch porovnávaných obdobiach (Sabayová, 2016).

ČLENENIE INFLÁCIE

Infláciu v ekonomike možno klasifikovať z rôznych hľadísk. Môžeme skúmať je veľkosť, intenzitu, dĺžku trvania, príčiny a pod.

Z kvantitatívneho hľadiska (z hľadiska percentuálneho vyjadrenia rastu cenovej hladiny) to môže byť:

- **mierna inflácia**, vymedzujeme ju ako jednociferné tempo rastu cenovej hladiny (1 – 9 %) a charakterizuje ju pomalý a predvídateľný rast cien v národnom hospodárstve. Je prijateľná pre normálny chod ekonomiky. Ceny sú stabilné a verejnosť dôveruje peniazom.

- **cválajúca inflácia**, vymedzujeme ju ako dvojciferné až trojciferné tempo rastu cenovej hladiny (10 – 999 %) a začína spôsobovať ekonomike veľké hospodárske i sociálne problémy. Rast cien je rýchlejší ako rast výkonnosti ekonomiky. Prejavuje sa vysoká nestálosť cien tovarov a služieb, verejnosť nedôveruje peniazom. Ekonomické subjekty minimalizujú množstvo obeživa, ktoré sú ochotné držať a radšej nakupujú také statky, ktorých hodnota v stave inflácie rastie súčasne s ňou (nehnutelnosti, umelecké predmety, drahé kovy a pod.).
- **hyperinflácia** (z percentuálneho hľadiska ide nad 1000 %) je stav v ekonomike, keď peniaze prestávajú plniť svoje funkcie. Charakterizuje ju rozpad peňažného systému v ekonomike. Ceny tovarov a služieb sú vysoko nestabilné, peniaze prestávajú plniť funkciu výmenného prostriedku, spoločnosť sa vracia k tzv. barterovému obchodu.

Z hľadiska príčin, spôsobujúcich narušenie rovnováhy na peňažnom trhu, sa v ekonomickej teórii rozlišuje:

- **dopytová inflácia** – ktorá je spôsobená neúmerňým rastom príjmov a množstva peňazí v obehu, v dôsledku čoho agregátny dopyt prevyšuje ponuku. Ceny následne rastú a príčinami sú napr. rýchlejší rast miezd ako rast produktivity práce, úverová expanzia v podobe lacného úveru s cieľom stimulovať ekonomický rast, alebo rastú v dôsledku nedostatku tovarov a služieb.
- **nákladová inflácia** je takým typom inflácie, ktorá vzniká, ak z rôznych dôvodov rastú vstupné náklady (ceny výrobných surovín, energie, miezd), ktoré potom výrobcovia premietnu do cien statkov, ktoré ponúkajú na trhu.

Z hľadiska verejne dostupných informácií o výsledkoch merania poznáme infláciu:

- **otvorenú** – ide o zmenu cenovej hladiny vyčíslenú odborníkmi, ktorí sa zaoberajú štatistickým zisťovaním. Zmena je zachytená v oficiálnych štatistikách.
- **skrytú** – tu ide o zmenu cenovej hladiny, ktorú z rozličných dôvo-

dov štatistiky nezaznamenali (napr. nákupy spotrebiteľov na čiernom trhu)

- **potlačení** – keď štát cielene reguluje ceny vybraných statkov, aby zabránil otvorenej inflácii.

Z hľadiska proporcionality cien poznáme infláciu:

- **vybilancovanú (proporcionálnu)**, ktorú vymedzujeme ako situáciu v ekonomike, pri ktorej absolútne rastie cenová hladina tovarov a služieb, ale vzájomný pomer cien sa nemení.
- **nevybilancovanú (neproporcionálnu)**, ktorú vymedzujeme ako ekonomický jav, keď dochádza k absolútnemu rastu cenovej hladiny, a zároveň sa menia aj pomery medzi cenami jednotlivých tovarov a služieb.

Z hľadiska pripravenosti štátu:

- **anticipovaná inflácia, resp. očakávaná** – vymedzujeme ju ako infláciu, ktorá má tendenciu pokračovať určitý čas rovnakým tempom rastu cenovej hladiny, je možné sa na ňu pripraviť, vybrať nástroje na jej zmiernenie.
- **neanticipovaná inflácia, resp. neočakávaná** – býva dôsledkom neočakávaných interných alebo externých vplyvov, ktoré vypuknú náhle a neočakávane. Napr. politické krízy, vojny, prírodné katastrofy, ekonomické krízy a pod.

Dôsledky inflácie:

- klesajú reálne príjmy obyvateľstva, a tým aj jeho kúpyschopnosť a v dôsledku toho;
- klesá spotreba a investície, čo brzdí ekonomický rast a iniciuje zvyšovanie nezamestnanosti;
- mení sa štruktúra spotreby, rastú výdavky na základné životné potreby a klesajú výdavky na životne menej dôležité tovary a služby;
- znehodnocuje sa obeživo a úspory, ľudia sa stávajú chudobnejší;
- prebieha prerozdelenie bohatstva – inflácia znevýhodňuje veriteľov,

ktorí prichádzajú o svoj majetok a prináša výhody dlžníkom (Sabayová, 2016).

ZHRNUTIE

V minulosti, súčasnosti a aj budúcnosti sa v trhovej ekonomike môžu ceny tovarov a rovnako aj služieb kedykoľvek meniť – zvyšovať, znižovať. Niektoré ceny teda rastú, iné zase klesajú. O inflácii hovoríme vtedy, keď dochádza k všeobecnému rastu cien tovarov a služieb, nielen k rastu cien jednotlivých položiek. V praxi to znamená, že napr. za jedno euro sa toho dá kúpiť o niečo menej ako v minulosti. Vysvetliť sa to dá aj tak, že euro (alebo ktorákoľvek iná mena) má menšiu hodnotu ako kedysi.

OTÁZKY NA ZAMYSLENIE

*Klasifikujte infláciu z rôznych hľadísk.
Čo je to bartrový obchod?*

ÚLOHY

Naznačte príčiny a dôsledky inflácie.

4 NEZAMESTNANOSŤ

CIEĽ KAPITOLY

Nezamestnanosť je stav, pri ktorom sa časť pracovných síl (občanov schopných vykonávať pracovnú činnosť) nezúčastňuje na pracovnom procese kvôli nemožnosti, prípadne neschopnosti nájsť si platenú prácu. Vo všeobecnosti je nezamestnanosť následkom nerovnováhy medzi dopytom a ponukou na trhu práce. Presné podmienky o registrovanej nezamestnanosti upravuje legislatíva každého štátu. Evidovaní nezamestnaní majú vo väčšine priemyselných štátov nárok na sociálne príjmy. Pre čerpanie takýchto sociálnych výhod musia splňať určité podmienky.

Predpokladom existencie a základným cieľom ekonómie je efektívne uspokojovať potreby jednotlivca i celej spoločnosti. Potreba je pociťovaný nedostatok niečoho, ktorý sa snažíme uspokojiť. Pri našom zameraní môžeme potreby rozdeliť na ekonomické a mimoekonomické. K mimoekonomickým potrebám môžeme priradiť duchovné potreby, ako napr. náboženstvo, ideológiu, a k ekonomickým potrebám priradíme tie, ktoré môžu ľudia uspokojiť iba prostredníctvom ekonomickej činnosti, a to výrobou statkov a služieb. V procese výroby dochádza k transformácii tzv. inputov – výrobných zdrojov na tzv. outputy – statky a služby. Inputy predstavujú vstupy do výroby, kam zaraďujeme základné výrobné faktory, medzi ktoré patrí práca ako cieľavedomá ľudská činnosť. Outputy sú výstupy z výroby.

Práca podľa viacerých autorov je definovaná ako cieľavedomá a účelná činnosť človeka, závislá od jeho fyzických a duševných schopností a preferencií. Ak sa zameriame na pojmy práca a pracovná sila, vidíme odlišnosť týchto pojmov v tom, že práca je cieľavedomá ľudská činnosť a pracovná sila je charakterizova-

ná ako činnosť, keď človek vykonáva určitú prácu. Veľmi dôležitou charakteristikou práce je jej kvalita, ktorá závisí od vedomostí, vzdelanosti, kvalifikácie a produktívnosti. Pre túto jej vlastnosť ju môžeme chápať ako ďalší výrobný faktor, a to kapitál, pretože ju získavame investíciami do vzdelania. Práca pre človeka predstavuje nevyhnutnosť, ktorá je pre jeho život, fungovanie a existenciu dôležitá. Prostredníctvom práce človek získava finančné prostriedky, spoločenský status a je prostriedkom sebauplatnenia a rozvoja ľudského potenciálu (Lisý a kol., 2016).

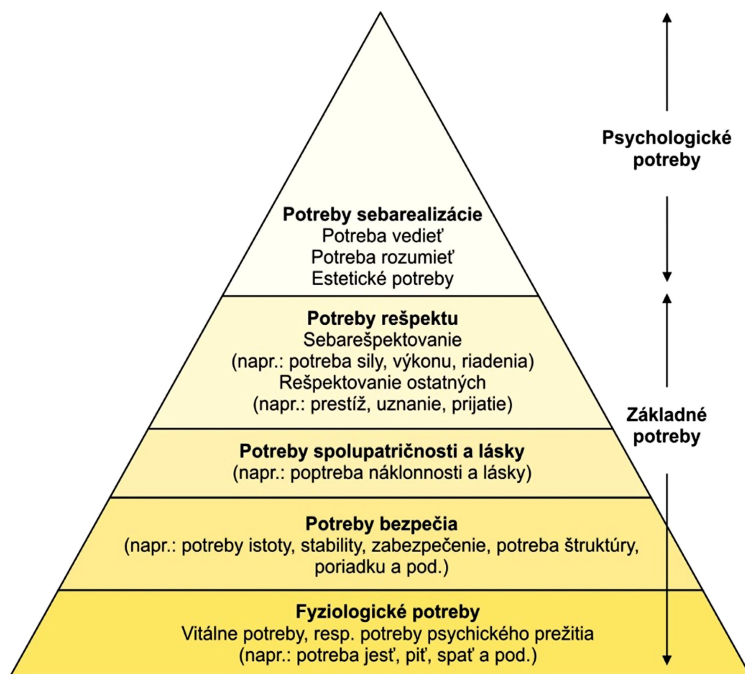
Množstvo vykonanej práce ovplyvňujú tieto faktory:

- *množstvo práceschopného obyvateľstva (pracovnej sily);*
- *štruktúra obyvateľstva (pohlavie, vek, vzdelanie);*
- *intenzita a produktivita vykonávanej práce.*

Na trhu výrobných faktorov sa stretávajú dopyt po práci zo strany organizácii a ponuka práce zo strany domácností. Organizácie sú ochotné zvyšovať dopyt po práci dovtedy, kým hraničné náklady na prácu premietnuté v mzde nepresiahnu príjem z hraničného výsledného produktu práce. Ponuka práce závisí od hraničných nákladov domácností. Krivka ponuky práce s rastom mzdovej sadzby stúpa, avšak len do určitého bodu, keď začne opäť klesať.

Mzdu, ktorú človek dostáva za svoju prácu, môže premeniť na statky, ktoré mu prinesú úžitok ako jedlo, oblečenie, ale aj kultúrne a športové vyžitie. Všetko ale ide na úkor jeho voľného času, preto sa začne rozhodovať medzi prácou a voľným časom. Z hľadiska významu ľudských potrieb v pracovnom procese to ilustruje Maslowova pyramída potrieb.

Americký psychológ A. H. Maslow vo svojich výskumoch zisťoval, že hlavnou príčinou, prečo ľudia pracujú, je uspokojovanie ich potrieb. Proces uspokojovania potrieb v pracovnom procese je pracovná motivácia, ktorá prebieha nepretržite. Pritom potreby nie sú rovnaké ani z hľadiska dôležitosti, ani z hľadiska obsahu, ale existuje určitá postupnosť v ich uspokojovaní. Na základe tejto po-

Obrázok 1 Maslowova hierarchia potrieb (zdroj: www.muni.cz)

stupnosti usporiadal hierarchicky tie potreby, ktoré v pracovnom procese aktivizujú správanie a konanie človeka. Stanovil päť úrovní potrieb, a to: fyziologické potreby, potreby istoty a bezpečia, sociálne potreby, potreby uznania a potreby seberealizácie, ktoré vytvárajú usporiadaný systém s určitou prioritou, ktorá sa prejavuje až vtedy, keď sú uspokojené potreby nižšej úrovne. Potreba, ktorá je v pracovnom procese uspokojená, môže stratiť svoj motivačný potenciál (Majtán a kol., 2016).

V súlade s Maslowovou pyramídou je človek na začiatku ochotný prijať akúkoľvek prácu, len aby zabezpečil najzákladnejšie potreby pre seba alebo svoju rodinu, ako sú potraviny, oblečenie, bývanie a pod. Ak sú zabezpečené tieto potreby, snaží sa získať stabilné dlhodobé zamestnanie, aby v hierarchii potrieb nadobudol

pocit istoty a bezpečia. Keď sú uspokojené prvé dve potreby, začína naplňovať tretiu potrebu – sociálnu, napr. v podobe priateľstva a lásky. Po naplnení doteraz menovaných potrieb jeho motivácia rastie k ďalšej potrebe, a to potrebe uznania, a keď hovoríme o pracovnej motivácii, tak je to napr. potreba uznania v práci. Na vrchole pyramídy je potreba sebarealizácie, ktorá je motivovaná nie výškou mzdy, ale rozvojom svojho talentu, kariérneho rastu a pod. Po tom, ako človek vďaka mzde za svoju prácu zabezpečí svoje najzákladnejšie subjektívne preferované potreby, má možnosť sa rozhodovať, či bude pracovať ďalej, alebo nahrádza prácu voľným časom, resp. koľko zo svojho voľného času uberie, aby mohol pracovať a za získanú mzdu uspokojiť ďalšie svoje potreby, ako napr. zakúpenie nového motorového vozidla, zahraničnej dovolenky a iné. Práca má v živote človeka nezastupiteľné postavenie. Je dôležitou podmienkou jeho dôstojnej existencie, prináša mu nielen materiálny prospech, ale súčasne mu dáva pocit sebarealizácie a spoločenskej užitočnosti (Sabayová, 2016).

Zákonníkom práce č. 311/2001 Z. z. je závislá práca v Slovenskej republike definovaná ako *„práca vykonávaná vo vzťahu nadriadenosti zamestnávateľa a podriadenosti zamestnanca, osobne zamestnancom pre zamestnávateľa, podľa pokynov zamestnávateľa, v jeho mene, v pracovnom čase určenom zamestnávateľom, za mzdu alebo odmenu“, „vykonávaná výlučne v pracovnom pomere, v obdobnom pracovnom vzťahu, alebo výnimočne za podmienok ustanovených v tomto zákone aj v inom pracovnoprávnom vzťahu“.*

Nezamestnanosť chápeme ako makroekonomický problém, ktorý vyjadruje stav v ekonomike, keď si práceschopné obyvateľstvo nemôže nájsť prácu na trhu práce. Práceschopné obyvateľstvo sa člení na tri základné skupiny:

- **zamestnaní** – sú ľudia, ktorí vykonávajú akúkoľvek platenú prácu, ale aj tí, ktorí majú prácu, nepracujú však pre chorobu, štrajk alebo dovolenku;
- **nezamestnaní** – ide o ľudí, ktorí nie sú zamestnaní, ale aktívne hľadajú prácu, alebo sa chcú vrátiť do práce. Aby bol niekto považovaný

za nezamestnaného, musí byť zaregistrovaný v sprostredkovateľniach práce (napr. úrad práce);

- **mimopracovná sila** – (všetci ostatní) ktorí nie sú súčasťou pracovnej sily. Ide o tú časť dospelého obyvateľstva, ktorá navštevuje školu, vedie domácnosť, nemôže pracovať pre chorobu alebo jednoducho vôbec prácu nehľadá (Lisý a kol., 2016).

Analýzou trhu práce možno identifikovať rôzne formy nezamestnanosti. **Podľa príčin vzniku** môže byť:

- **frikčná nezamestnanosť** – normálny jav v ekonomike, označuje sa aj pojmom *prechodný stav*, ktorý je spojený napr. so zmenou zamestnávateľa, pre prirodzenú migráciu obyvateľov, s absolventmi škôl a pod. Frikčne nezamestnaní často menia miesta, lebo hľadajú lepšie miesta a sú často označovaní ako „dobrovoľne nezamestnaní“.
- **štrukturálna nezamestnanosť** – býva dôsledkom zmien v štruktúre národného hospodárstva, zmien preferencií obyvateľov alebo aj technického pokroku, keď dochádza k nesúladu medzi ponukou pracovníkov a dopytom po nich. Nesúlad môže vzniknúť preto, že dopyt po určitom druhu práce rastie, kým dopyt po inom druhu práce klesá a ponuka sa neprispôsobí dostatočne rýchlo. Napr. je dostatok nezamestnaných právnikov, ktorí hľadajú prácu, na trhu však je dopyt po remeselníkoch.
- **cyklická nezamestnanosť** – sa vyskytuje vtedy, keď celkový dopyt po pracovníkoch je nízky (teda nielen dopyt po pracovníkoch v určitých sektoroch a regiónoch). Tu by sme mohli zaradiť aj sezónnu nezamestnanosť v odvetviach založených na sezónnej práci (poľnohospodárstvo, stavebníctvo a pod.).
- **dobrovoľná nezamestnanosť** – predstavuje tie pracovné sily, ktoré by chceli pracovať, ale len za vyššiu mzdu.
- **nedobrovoľná nezamestnanosť** – ak je počet voľných pracovných síl absolútne väčší než počet voľných pracovných miest, t. j. ak je celkový dopyt po práci nižší než celková ponuka práce, hovoríme o nedobrovoľnej nezamestnanosti.

Vzhľadom na **dĺžku trvania** nezamestnanosti môžeme nezamestnanosť rozdeliť:

- **krátkodobá** – s trvaním do 6 mesiacov;
- **strednodobá** – s trvaním od 6 – 12 mesiacov;
- **dlhodobá** s trvaním dlhším ako 12 mesiacov.

V spoločnosti sa často vyskytujú aj osoby, ktoré rezignovali na problémy s hľadaním zamestnania, osoby, ktoré si v tejto súvislosti zvolili ako východisko rodičovskú dovolenku či predčasný odchod do dôchodku a vtedy môžeme hovoriť o tzv. **skrytej nezamestnanosti**. Ak berieme do úvahy, že niektoré osoby pracujú v tieňovej ekonomike a zároveň sú evidované ako nezamestnané, hovoríme o tzv. **nepravej nezamestnanosti**.

Nezamestnanosť môžeme chápať z viacerých hľadísk:

- z hľadiska ekonomického nezamestnanosť predstavuje nedostatočné využitie disponibilnej pracovnej sily na trhu práce;
- zo sociologického hľadiska je javom, ktorý môže spôsobiť znehodnotenie pracovného a ľudského potenciálu, t. j. útlm alebo zánik zručností, schopností a návykov pracovnej sily;
- z psychologického hľadiska nezamestnanosť vyvoláva u nezamestnaného jedinca negatívne a frustrujúce pocity vlastnej neúspešnosti, nepotrebnosti, neschopnosti uplatniť sa na trhu práce;
- z hľadiska sociologického je nezamestnanosť javom, ktorý za určitých okolností (masová, dlhodobá nezamestnanosť) môže evokovať vznik negatívnych sociálno-patologických javov na úrovni individua aj na spoločenskej úrovni;
- z individuálneho hľadiska nezamestnanosť predstavuje stav, keď osoba nemá platené zamestnanie;
- z hľadiska spoločenského je to sociálny stav, ktorý môže mať prirodzený charakter, alebo spoločensky negatívny charakter (Žilová, 2003).

DÔSLEDKY NEZAMESTNANOSTI

- **ekonomické** – v čase vysokej nezamestnanosti dochádza v ekonomike k obrovským stratám. Reálny produkt výrazne klesne pod úroveň potenciálneho produktu, ekonomika nevyrába toľko, koľko by mohla. Zároveň rastú nároky na sociálne transfery (dávkový v nezamestnanosti, dávky v hmotnej núdzi a pod.);
- **sociálne** – pokles príjmov domácností vedie k znižovaniu životnej úrovne (nebezpečenstvo chudoby), sociálnej deprivácii, sociálnej izolácii a znehodnoteniu ľudského kapitálu (človek stráca návyky, zručnosti). U nezamestnaných sa prehĺbuje pocit neužitočnosti, čo v konečnom dôsledku vyvoláva rôzne patologické javy, smerujúce často až k rozkladu sociálnych väzieb;
- **politické** – vysoká miera nezamestnanosti a všetky ekonomické a sociálne prejavy vyvíjajú tlak na politickej scéne, a zvyčajne býva silným argumentom v predvolebných kampaniach a pri vyvodzovaní politickej zodpovednosti.

PRIRODZENÁ MIERA NEZAMESTNANOSTI

V súlade s makroekonomiou pri výklade s nezamestnanosťou sa k jej vzťahu k inflácii používa aj termín tzv. prirodzenej miery nezamestnanosti. Je to miera, pri ktorej sú trhy práce a výrobkov v rovnováhe. Pri prirodzenej miere nezamestnanosti je inflácia stabilná a nemá tendenciu ani sa zrýchľovať a ani spomaľovať. Pri riešení problému predchádzania vysokej miere inflácie je prirodzená miera nezamestnanosti najnižšia udržateľná úroveň nezamestnanosti. Predstavuje najvyššiu dosiahnuteľnú úroveň zamestnanosti a zodpovedá potencionálnemu produktu. Nikdy sa prirodzená miera nezamestnanosti nerovná nule – aj v ekonomike s vysokou zamestnanosťou je určitý počet ľudí bez zamestnania (Lisý a kol., 2016). Nezamestnanosť je vážny ekonomický, sociálny a politický problém, a preto sa vlády snažia o to, aby miera nezamestnanosti bola, ak je to možné, čo najnižšia.

Strata zamestnania spôsobuje ťažkosti nielen ekonomické, ale

aj sociálne a psychické. Situácia človeka, ktorý sa ocitne v pozícii nezamestnaného, výrazne ovplyvní kvalitu jeho života. Je to situácia ťažká, nepríjemná, zložitá a problémová a spája sa s ohrozením a následným poškodením psychického a fyzického zdravia. Preto je nezamestnanosť predmetom skúmania viacerých vedných disciplín, ktoré k tomuto problému v súčasnosti vytvárajú rôzne stanoviská.

ZHRNUTIE

Tých, ktorí pracovnú silu ponúkajú, tzn. chcú sa zamestnať (práceschopných občanov) u tých, ktorí pracovnú silu potrebujú (zamestnávateľia), je spravidla za bežného stavu v ekonomike viac ako tých, ktorí túto pracovnú silu hľadajú. Nezamestnanosť je teda prirodzeným javom vyskytujúcim sa takmer v každom štáte. Vo väčšine prípadov ide o nezamestnanosť nedobrovoľnú – teda nie z vlastnej vôle občana. Avšak existuje aj tzv. dobrovoľná nezamestnanosť. Je to stav, pri ktorom sa osoba dobrovoľne rozhodne pre nezamestnanosť. Takéto osoby, ktoré nie sú ani pracujúce a ani nezamestnané, sa zaraďujú do skupiny ekonomicky neaktívneho obyvateľstva.

OTÁZKY NA ZYMYSLLENIE

*Na aké skupiny sa delí práceschopné obyvateľstvo?
Aké sú možné dôsledky nezamestnanosti?*

ÚLOHY

*Zadefinujte pojem práca.
Zadefinujte formy nezamestnanosti.*

5 EKONOMICKÁ ÚLOHA ŠTÁTU, HOSPODÁRSKA POLITIKA A ŠTÁTNY ROZPOČET

CIEĽ KAPITOLY

Štát reprezentovaný vládou nesie zodpovednosť za stabilný a efektívny vývoj ekonomiky, za primerané tempo ekonomického rastu a za takú sociálnu politiku, ktorá by zmierňovala extrémnu dôchodkovú nerovnosť trhového hospodárstva. Ak trhový mechanizmus dokáže automaticky riešiť základné ekonomické otázky v národnom hospodárstve, štát by mal do ekonomického diania zasahovať čo najmenej, a to len vtedy, ak je to nevyhnutné.

Úlohou štátu v ekonomike je zabezpečiť:

- *Stabilitu*⁷
- *Efektívnosť*⁸
- *Rovnosť*⁹

7 Stabilita v ekonomike znamená dostatočne vysokú zamestnanosť; primeraný ekonomický rast (primeranú rastúcu úroveň hrubého domáceho produktu); cenovú stabilitu; rovnováhu platobnej bilancie.

8 Efektívnosť – efektívne fungovanie ekonomiky štát zabezpečuje konkrétnou hospodárskou politikou. Štát sa usiluje zabezpečiť konkurenciu a zmierniť negatívnu činnosť monopolov, obmedziť negatívne následky znehodnocovania životného prostredia a podporiť činnosť verejného sektora.

9 Rovnosť – dôležitou funkciou štátu je vyrovnať dôchodkovú nerovnosť v ekonomike. Skutočnosť, že ľudia nemajú rovnaké príjmy nie je len výsledkom rozdielnych schopností, ich aktivity, podnikavosti, ale aj šťastia, sociálnych pomerov, životných podmienok. Nerovnosť v príjmoch sa prejavuje v nerovnosti uspokojovania potrieb. Pre štát nie je politicky ani ekonomicky žiaduce, aby sa prehlbovali tieto rozdiely. Úlohou vlády je teda zmierňovať príjmovú (dôchodkovú) nerovnosť. Na tento cieľ môže vláda využívať systém progresívneho zdaňovania, sociálnej pomoci, dotácií.

NÁRODNÉ HOSPODÁRSTVO

Národné hospodárstvo označuje územne vymedzený štruktúrovaný súbor vzájomne prepojených hospodárskych činností ekonomických subjektov danej krajiny. Tieto činnosti sú úzko späté a spravidla vzájomne závislé. Možnosti štruktúrovania ekonomiky sú podľa:

- *Odvetví;*
- *sektorov;*
- *územného členenia;*
- *klasifikácie produkcie.*

Ak hovoríme o možnosti štruktúrovania podľa odvetví, ide o štruktúrovanie podnikov s rovnakým alebo príbuzným predmetom činností. Ide o odvetvovú štruktúru národného hospodárstva, ktorá rozlišuje:

- *výrobné odvetvia – priemysel, poľnohospodárstvo, stavebníctvo, výrobné služby a pod.;*
- *nevýrobné odvetvia – zdravotníctvo, školstvo, kultúra, nevýrobné služby, osobná doprava a pod.*

Odvetvia, charakterizované podobnými znakmi, vytvárajú sektory národného hospodárstva.

Sektorová štruktúra rozlišuje:

- *primárny sektor – tvoria ho odvetvia, ktoré transformujú prírodné zdroje na základné suroviny a materiály. Sem môžeme zaradiť ťažobný priemysel, poľnohospodárstvo, lesníctvo a pod.;*
- *sekundárny sektor – ide o odvetvia, ktoré spracúvajú výstupy primárneho sektora do podoby tovarov, a sem môžeme zaradiť odvetvia spracovateľského priemyslu a stavebníctva ako potravinársky, textilný, odevný, elektronický priemysel a pod.;*

- *terciárny sektor* – zahŕňa všetky druhy služieb, ako sú stravovacie služby, bankové, poisťovacie, môžeme sem zahrnúť tiež obchod, dopravu a spoje. Z hľadiska inovácií, technológií a rozsahu ide o najrýchlejšie sa rozvíjajúci sektor;
- *kvarterný sektor* – je sektor, ktorý označujeme pod pojmom verejné služby, ktoré priamo neprodukurujú hodnoty, ale sú pre ekonomiku dôležité.

Územná štruktúra – tiež označovaná ako oblastná, vyplýva z územno-správneho členenia danej krajiny, v našom prípade (SR) možnosti územného členenia sú obce, VÚC.

Klasifikácia produkcie – slúži na kategorizáciu produktov pre potreby štatistického spracovania, na účely štátnej štatistiky, pri zostavovaní národných účtov, kategorizáciu v oblasti daní a odvodov (Sabayová, 2016).

HOSPODÁRSKA POLITIKA

Hospodárska politika je súhrn rozhodnutí štátu o cieľoch, použitých nástrojoch a konkrétnych opatreniach, ktorými sa snaží ovplyvniť fungovanie národnej ekonomiky v určitom období. Hlavným subjektom hospodárskej politiky v Slovenskej republike je vláda, ktorá je výkonným orgánom štátnej moci. V niektorých prípadoch rozhodujú o hospodárskej politike aj iné subjekty (centrálna banka, parlament, prezident).

- **Vláda** – je hlavný koordinátor čiastkových politík, vypracúva a predkladá návrh zákona o štátnom rozpočte do parlamentu;
- **Centrálna banka** – má v tomto smere osobitné postavenie a jej úlohou je okrem iného zabrániť vláde, aby podriaďovala peňažnú politiku krátkodobým cieľom;
- **Parlament** – vytvára právny rámec pre hospodárskopolitické rozhodnutia všetkých ďalších nositeľov hospodárskej politiky (príkladom je schvaľovanie zákona o štátnom rozpočte).

CIELE HOSPODÁRSKEJ POLITIKY

Hospodárska politika každého štátu má stanovené určité ciele. Ciele hospodárskej politiky môžeme členiť:

Z hľadiska hierarchie:

- *Základné,*
- *strategické (odvodené),*
- *taktické,*
- *operatívne.*

Podľa významu a komplexnosti:

- *hlavné,*
- *vedľajšie,*
- *parciálne.*

Z časového hľadiska:

krátkodobé ciele – dni, týždne, mesiace,
strednodobé ciele – 1 – 5 rokov,
dlhodobé ciele – 5 – 20 rokov.

Z hľadiska stability ekonomiky sleduje hospodárska politika najčastejšie tieto ciele:

- **zamestnanosť** – úlohou je udržať nezamestnanosť na úrovni, ktorá sa približuje k prirodzenej miere nezamestnanosti;
- **cenová stabilita** – vláda sa usiluje minimalizovať zmeny v cenách, zabrániť cenovým výkyvom a vzniku inflácie;
- **ekonomický rast** – zameriava sa na rast reálneho produktu (HDP), aby rástol rovnomerne a tempom, ktoré zabezpečí cenovú stabilitu a požadovanú zamestnanosť;
- **rovnováha platobnej bilancie** – vláda sa musí zaoberať rovnováhou

- vonkajších ekonomických vzťahov, štátna moc pôsobí na rovnováhu platobnej bilancie, na stabilitu meny a stabilitu menových kurzov;*
- **optimálne rozdeľovanie dôchodkov** – úlohou vlády je zmiernovať dôchodkovú nerovnosť a sociálne napätie v spoločnosti.

Hospodárska politika, ktorá sleduje všetky tieto ciele sa nazýva stabilizačná hospodárska politika.

Z hľadiska charakteru sleduje hospodárska politika ciele:

- *makroekonomické,*
- *mezoekonomické,*
- *mikroekonomické (Lisý a kol., 2016).*

NÁSTROJE HOSPODÁRSKEJ POLITIKY

Stanovené ciele sa dosahujú pomocou nástrojov hospodárskej politiky. Voľba nástrojov závisí od toho, ktoré ekonomické veličiny chce štát ovplyvňovať, čo chce dosiahnuť a čo je príčinou zmien v ekonomike. Tieto nástroje možno usporiadať do niekoľkých skupín, ktorými sa realizujú tzv. čiastkové hospodárske politiky. Patria k nim:

Z hľadiska dôsledkov nástroje:

- **bežné** (kvantitatívne) – nemenia správanie ekonomických subjektov ani neovplyvňujú na zmenu ekonomického systému. Ovplyvňujú však kvantitatívne vzťahy, ktoré sú dôležité pre ekonomické subjekty;
- **systémové** (kvalitatívne) – menia jednotlivé časti systému, dokonca aj celý systém. Spôsobujú zmenu správania ekonomických subjektov.

Z hľadiska charakteru ich vplyvu:

- **priame** – keď rozhodnutie centrálného orgánu upravuje práva a povinnosti ekonomických subjektov, a pripúšťa za neposlúchnutie mož-

nosť uložiť sankcie (napr. ochrana hospodárskej súťaže, clá, kvóty) a pod.;

- **nepriame** – *prostredníctvom činností, ktoré ovplyvňujú základné ekonomické vzťahy, sprostredkované (úverové limity, úroková miera, ceny, mzdy) a pod.*

Hospodárska politika sleduje okrem spomínaných hlavných cieľov veľké množstvo parciálnych cieľov s celým radom nástrojov. Nesleduje však konkrétne vzťah jedného cieľa a jedného nástroja. Hľadá najvhodnejšie kombinácie nástrojov na dosiahnutie konkrétneho cieľa (Sabayová, 2016).

Nástroje hospodárskej politiky možno usporiadať do niekoľkých skupín, ktorými sa realizujú tzv. čiastkové hospodárske politiky. Patria k nim:

- **monetárna politika** – *uskutočňuje sa nástrojmi súvisiacimi s peňiazmi, ich množstvom daným do obehu, úvermi, úrokovými sadzbami. Hovorí sa jej aj peňažná a úverová politika.*
- **fiškálna (rozpočtová) politika** – *pomocou príjmov a výdavkov štátneho rozpočtu sa snaží vláda regulovať situáciu na agregátnom trhu, aby udržala makroekonomickú stabilitu.*
- **dôchodková politika** – *ovplyvňuje výšku a štruktúru dôchodkov jednotlivých hospodárskych subjektov v ekonomike. Medzi jej nástroje patrí minimálna mzda, cenová regulácia, daňová sústava, systém štátnych sociálnych dávok.*
- **zahraničná hospodárska politika** – *využíva nástroje súvisiace s obchodnou a platobnou bilanciou krajiny, menovým kurzom. Hovorí sa jej tiež zahraničnoobchodná politika, alebo vonkajšia obchodná a menová politika.*

MONETÁRNA POLITIKA

Podstatou monetárnej (peňažnej) politiky je, že centrálna banka (u nás Národná banka Slovenska – NBS) reguluje množstvo peňazí v obehu tak, aby vznikli určité podmienky na rozšírenie alebo

obmedzenie poskytovania úverov. Cieľom monetárnej politiky je udržať cenovú stabilitu, ovplyvňovať efektívny dopyt a zamestnanosť. Monetárna politika môže podporiť (v období recesie) alebo utlmiť (v období expanzie) aj celkovú ekonomickú aktivitu subjektov trhu, prispieť k udržiavaniu stabilného ekonomického rastu pri zachovaní plnej zamestnanosti a cenovej stability.

Centrálna banka môže uplatňovať dva typy monetárnej politiky:

- **reštriktívnu** – jej prvotným cieľom je znížiť mieru inflácie, a to obmedzením prístupu k peniazom. Ak sa pri nezmenenom dopyte po peniazoch zníži ich ponuka, vyvolá to nielen pokles peňazí v obehu, ale aj nárast ceny peňazí (úrokovej miery). Peňažná jednotka sa začne zhodnocovať a miera inflácie poklesne. Zároveň sa však zníži aj objem úverov, ktoré podniky využívajú na financovanie svojej činnosti. Nastáva útlm celkovej aktivity hospodárskych subjektov v ekonomike. Zníženie množstva peňazí a rast úrokových sadzieb teda možno využiť na spomaľovanie tempa ekonomického rastu.
- **expanzívnu** – má opačný účinok ako reštriktívna politika. Realizuje sa zvýšením množstva peňazí v obehu a znížením úrokových sadzieb. Úvery zlacnejú, čo sa prejaví na väčšej ekonomickej aktivite podnikov. Tento typ politiky je vhodný hlavne v období recesie. Ak ju však sprevádza vysoká miera inflácie, môže spôsobiť ďalšie znehodnocovanie peňazí – čím viac peňazí je v obehu, tým menej sú vzácne, a preto ich treba dať za každý tovar viac.

Monetárna politika na ovplyvňovanie množstva peňazí v obehu môže využívať priame a nepriame nástroje.

Medzi priame (administratívne) nástroje patrí:

- **regulácia investičnej činnosti** – centrálna banka určuje obchodným bankám úverové limity a podmienky, za ktorých môžu poskytovať úvery podnikom;
- **regulácia spotrebného úveru** – určuje limity a podmienky poskytovania spotrebiteľských úverov.

K nepriamym (trhovým) nástrojom patria:

- **operácie na voľnom trhu** – centrálna banka vstupuje na trh s cennými papiermi. Nákupom alebo predajom štátnych cenných papierov ovplyvňuje ponuku peňazí v ekonomike, čím nepriamo zdražuje alebo zlacňuje úvery;
- **úrokové sadzby centrálnej banky** – sadzby, za ktoré požičiava peniaze obchodným bankám (diskontná sadzba);
- **minimálna miera povinných rezerv** – stanovením povinných minimálnych rezerv možno výrazne a takmer okamžite ovplyvniť úverové podmienky v ekonomike. Ak centrálna banka zvýši povinné minimálne rezervy obchodných bánk, ostane im z prijatých vkladov menej na poskytovanie úverov. Naopak, ak zníži povinné minimálne rezervy, realizuje expanzívnu monetárnu politiku;
- **intervencie na devízových trhoch** – znamenajú, že centrálna banka s hlavným cieľom ovplyvniť vývoj menového kurzu domácej meny nakúpi alebo predá cudziu menu. Pri nákupe cudzej meny banka platí domácou menou, čím zvyšuje jej ponuku na devízovom trhu. Pri nezmenenom dopyte po nej to má negatívny vplyv na vývoj jej kurzu, čo znamená jej znehodnotenie. Naopak predajom mien iných štátov zo svojich devízových rezerv centrálna banka zároveň kupuje domácu menu. Zvyšuje tak dopyt po nej a prispieva k jej zhodnocovaniu. Monetárnou politikou sa dá ovplyvniť vývoj menových kurzov, a preto sa často označuje aj pojmom menová politika. Možno ju využiť aj ako súčasť zahraničnej hospodárskej politiky.

FIŠKÁLNA (ROZPOČTOVÁ) POLITIKA ŠTÁTU

Dôležitým nástrojom regulácie ekonomiky je štátny rozpočet. **Štátny rozpočet je centralizovaný peňažný fond, ktorý má formu bilancie (príjmy a výdavky). Príjmy štátneho rozpočtu sa tvoria hlavne z výberu daní. Dane sú štátom určené povinné platby, ktoré daňové subjekty musia zaplatiť štátu v stanovenej výške. Popri daniach sú príjmami štátneho rozpočtu aj clá, administratívne a iné poplatky, prijaté úroky z úverov či vkladov a iné nedaňové príjmy.**

Osobitný charakter majú prijaté granty a transfery (napr. z rozpočtu Európskej únie).

Prostredníctvom výdavkov štátneho rozpočtu štát zabezpečuje plnenie svojich základných funkcií na úseku štátnej správy, obrany a bezpečnosti štátu, zabezpečuje potreby obyvateľstva poskytovaním služieb v školstve, zdravotníctve, kultúre, zabezpečuje občanov na dôchodku, v prípade nezamestnanosti a pod. Výdavky štátneho rozpočtu sa najčastejšie členia na výdavky podľa jednotlivých rezortov, pričom sa podrobne členia na rezorty nevýrobnej sféry: školstvo, zdravotníctvo, kultúra, obrana, bezpečnosť, sociálne veci a iné. Uplatňuje sa tiež územný princíp členenia výdavkov, ktorý znamená smerovanie výdavkov do príslušných regiónov prostredníctvom dotácií.

Zostaviť štátny rozpočet je veľmi náročné a treba pritom dodržiavať určité zásady. Jednou z tradičných zásad zostavovania štátneho rozpočtu je zásada, ktorá požaduje vyrovnaný štátny rozpočet. Táto zásada sa označuje ako zlaté pravidlo zostavovania štátneho rozpočtu a predpokladá, že výdavky sú kryté príjmami.

Z účtovného hľadiska sa rozlišuje štátny rozpočet:

1. **prebytkový** – ide o rozpočtový prebytok, ak príjmy prevyšujú výdavky;
2. **vyrovnaný** – ide o vyrovnaný rozpočet, ak príjmy sa rovnajú výdavkom;
3. **deficitný** – ide o rozpočtový deficit (schodkový rozpočet), ak príjmy sú nižšie ako výdavky.

Rozpočtové provizorium vzniká vtedy, keď na príslušný rozpočtový rok nebol ešte schválený zákon o štátnom rozpočte, je to obdobie od prvého dňa rozpočtového roka do dňa nadobudnutia účinnosti zákona o štátnom rozpočte. V takomto prípade rozpočtové pravidlá ustanovujú, ako sa má zabezpečovať rozpočtové hospodárenie počas rozpočtového provizória.

Štátny dlh – vo vyspelých trhových ekonomikách sa stal bežným javom deficit štátneho rozpočtu. Z tohto predpokladu vy-

chádza koncepcia štátneho dlhu, ktorý má tendenciu rásť práve v súvislosti s opakovaným deficitom. Väčšina ekonómov tvrdí, že štátny dlh neprispieva k stabilite ekonomiky, naopak je jedným zo zdrojov inflačného vývoja.

Nahromadené sumy vypožičaných peňazí nazývame štátnym dlhom.

Podľa charakteru sa štátny dlh člení na:

1. **vnútorný dlh** – štát dlhuje svojim občanom a podnikateľským subjektom. Vnútorný dlh si vyžaduje platenie úrokov majiteľom štátnych dlhopisov a na tento účel sa musia vyberať dane, a tým sa vytláča z národného bohatstva kapitál,
2. **vonkajší dlh** – dlh danej krajiny voči cudzine znamená zmenšenie objemu statkov a služieb, ktorými disponujú ľudia v dlžníckej krajine, obmedzujú sa spotrebné možnosti danej krajiny. Dlžná krajina musí vyvážať viac ako dovážať, aby dosiahla prebytok obchodnej bilancie, ktorý je potrebný na splácanie zahraničných dlhov a úrokov z pôžičiek (Lisý a kol., 2016).

Princíp fiškálnej politiky spočíva v cielenom riadení príjmov a výdavkov štátneho rozpočtu s cieľom ovplyvňovať agregátny dopyt, zmeniť hrubý domáci produkt, nezamestnanosť a infláciu. Podľa toho, aké ciele práve vláda preferuje, to môže byť:

- **expanzívna fiškálna politika** – jej cieľom je zabezpečiť vhodnými opatreniami ekonomický rast, znížiť nezamestnanosť a podobne.
- **reštriktívna fiškálna politika** – má za úlohu napríklad tlmiť ekonomický rast a brániť inflačným tlakom.

Nástroje fiškálnej politiky a ich delenie:

1. **automatické stabilizátory – vstavané (zabudované)**¹⁰ – v eko-

¹⁰ K zabudovaným stabilizátorom patria:

- progresívne dane z príjmov, keď daňová sadzba rastie s rastom daňového

nomike pôsobia automaticky a po ich zavedení nevyžadujú už žiadne špeciálne hospodársko-politické opatrenia.

2. **zámerné,¹¹ diskrétné opatrenia** fiškálnej politiky vyžadujú jednorazové rozhodnutie štátneho orgánu (vlády, parlamentu), ktorého cieľom je zvýšiť účinnosť fiškálnej politiky.

Práve ciele, ktoré chce vláda dosiahnuť, určujú, ktorý typ fiškálnej politiky použije, či **expanzívnu** fiškálnu politiku v snahe podporiť ekonomický rast:

- *znižovanie daní, daňových sadzieb, pričom potom domácnosti majú vyššie dôchodky a môžu realizovať dodatočné nákupy. Zvyšuje sa spotreba. Takisto podniky majú viac zdrojov na investície. Výsledkom toho je vysoký agregátny dopyt a ekonomický rast;*
- *úľavy na daniach cielene zvyšujú rast disponibilných príjmov s rovnakým efektom, ako v predchádzajúcom prípade;*
- *priame štátne investície (ekonomická infraštruktúra – stavby, diaľnice), znamenajú rast dopytu, čo podnecuje v konečnom dôsledku ekonomickú aktivitu a ekonomický rast;*
- *projekty verejných prác s rovnakým efektom;*
- *dotácie na investície zo štátneho rozpočtu významným podnikateľským subjektom.*

základu, a v situácii, keď dôchodky rastú (hrozí dopytová inflácia) štát ich daňovým subjektom odčerpáva;

- *poistenie v nezamestnanosti a poskytovanie podpôr v nezamestnanosti – ktoré štát vyberá od zamestnaných subjektov pre prípadné poskytovanie podpory v čase ich nezamestnanosti či pre iné formy sociálnej pomoci;*
- *štátny výkup prebytkov poľnohospodárskej produkcie.*

¹¹ Medzi zámerne opatrenia patria:

- *zmeny daňových zákonov (daňových sadzieb);*
- *zmeny v štruktúre a vo výške výdavkov verejných rozpočtov (zmeny zákonov o sociálnom zabezpečení a zákonov o poskytovaní podpôr v nezamestnanosti);*
- *projekty verejnej zamestnanosti;*
- *verejné práce.*

alebo **reštriktívnu** fiškálnu politiku v snahe pribrzdiť ekonomický rast napr. pri vysokej inflácii, prostredníctvom:

- *zvyšovania daní a zavádzania progresívnych daňových sadzieb, v dôsledku toho domácnosti majú nižšie dôchodky a znižuje sa spotreba. Podniky majú menej zdrojov na investície, ktoré im klesajú, klesá produkcia, klesá hrubý domáci produkt;*
- *znižovania výdavkov štátneho rozpočtu či už na spotrebu alebo investície. V dôsledku znižovania dopytu zo strany štátu prirodzene klesá agregátna ponuka a pribrzdzuje sa ekonomický rast so všetkými s tým súvisiacimi negatívnymi prejavmi (Sabayová, 2016).*

DÔCHODKOVÁ POLITIKA

Dôchodková politika ako súčasť stabilizačnej hospodárskej politiky veľmi úzko súvisí s fiškálnou politikou, pretože vo veľkej miere využíva nástroje súvisiace s mechanizmom štátneho rozpočtu. Svoj základ má v sústavnom riešení problému vzájomného vzťahu cien, ziskov a miezd. Vyplyva to zo skutočnosti, že mzdy vystupujú ako najdôležitejšia zložka dopytu. Ceny zase ovplyvňujú celkový rozsah zdrojov a v závislosti od zdrojov, najmä ponuku. Preto riešením vzájomného vzťahu cena – mzda sa súčasne rieši základný problém trhovej ekonomiky, vzťah ponuka – dopyt.

Príjmová a dôchodková politika sa zameriava na:

- *ovplyvňovanie celkového dopytu* – celkový dopyt možno regulovať prostredníctvom regulovania cenovej hladiny, miezd, podpôr v nezamestnanosti a sociálnych dávok, zisku, daní, odvodov a podobne;
- *stabilizáciu cenovej hladiny* – zabezpečuje ovplyvňovaním nominálnych miezd vládou tak, aby udržanie vysokej zamestnanosti nevedlo prostredníctvom nákladovej inflácie k urýchľovaniu inflačných procesov. Ceny môže vláda ovplyvňovať zmenami sadzieb nepriamych daní (daň z pridanej hodnoty, spotrebné dane);
- *znižovanie rozdielov v sociálnom postavení jednotlivca* – štát

sa usiluje reguláciou dôchodkov (príjmov) znižovať rozdiely medzi bohatstvom a chudobou.

Nástroje dôchodkovej politiky

1. *dohodu sociálnych partnerov o ročnom prírastku miezd a plátov (rokovanie tripartity)*
2. *priamu vládnu reguláciu miezd a cien*
3. *daňové sadzby*
4. *priznanie alebo nepriznanie daňových úľav.*

Cenovú politiku štátu tvoria:

1. *cenová regulácia – ide o stanovenie alebo usmerňovanie cien cenovými orgánmi. Štát môže stanoviť úradné určenie cien – určenie ceny vymedzeného druhu tovaru cenovými orgánmi ako maximálnej, pevnej alebo minimálnej ceny,*
2. *cenová kontrola – cenové orgány zisťujú systémom kontroly, či ekonomické subjekty neporušujú cenové predpisy a zákon o cenách,*
3. *cenová stratégia – je súhrn opatrení, pokynov, postupov, pravidiel a zásahov štátu v oblasti cien zameraných na dosiahnutie stanoveného cieľa (Lisý a kol., 2016).*

ZHRNUTIE

Úlohou každého (predovšetkým demokratického) štátu je zabezpečiť tri dôležité činnosti – stabilitu, efektívnosť a rovnosť (tzv. príjmovú, resp. dôchodkovú). Za predpokladu správneho trhového mechanizmu má inak štát do ekonomiky zasahovať čo najmenej. Štát vo svojom národnom hospodárstve realizuje aj tzv. hospodársku politiku, prostredníctvom ktorej sa snaží ovplyvniť fungovanie ekonomiky v určitom období. Kladie si preto mnohé ciele, ktoré sa pokúša plniť. Využíva pritom viaceré nástroje hospodárskej politiky (monetárnu, fiškálnu, dôchodkovú či zahraničnú hospodársku politiku).

OTÁZKY NA ZYMYSLLENIE

Ako štát zabezpečuje hospodársku politiku?

Čím sa zaoberá hospodárska politika?

Popíšte najvýznamnejšie oblasti národného hospodárstva?

ÚLOHY

Vysvetlite podstatu a použitie fiškálnej politiky.

Vysvetlite podstatu a použitie monetárnej politiky.

Vysvetlite podstatu a použitie dôchodkovej politiky.

Časť II

EKONOMIKA RODINY

6 RODINA AKO EKONOMICKÁ JEDNOTKA A AKO ELEMENT EKONOMICKEJ MAKROŠTRUKTÚRY A MIKROŠTRUKTÚRY

CIEĽ KAPITOLY

Ekonomická funkcia, resp. zabezpečovacia funkcia rodiny predstavuje materiálne a hmotné zabezpečovanie základných životných potrieb. Rodinu môžeme vnímať ako prvok ekonomického systému spoločnosti alebo ako autonómny ekonomický systém. Rodina ako prvok ekonomického systému spoločnosti potrebuje ekonomicky zabezpečiť základné životné potreby svojich členov. Tým závažným spôsobom ovplyvňuje rozvoj alebo stagnáciu trhu.

EKONOMICKÁ FUNKCIA RODINY

Vo vnútri rodiny sa jednotlivé ekonomické aktivity plánujú a koordinujú. Súčasťou rodinnej komunikácie sa tak stáva riešenie otázok naliehavosti jednotlivých potrieb a zostavenie poradia ďalších očakávaní jednotlivých členov rodiny, kam môžeme zaradiť napríklad ošatenie, investície do bývania, záujmovú a rekreačnú činnosť. Dôležitou súčasťou ekonomickej funkcie rodiny je aj vybudovať u detí a mládeže správane ekonomické myslenie.

Kvalita plnenia tejto funkcie ovplyvňuje aj plnenie iných funkcií rodiny. Dôsledky ekonomickej transformácie spoločnosti sa prejavili na slovenskej rodine dosť negatívne. Mnoho rodín sa ocitlo na pokraji biedy v dôsledku nárastu nezamestnanosti, zvyšovania životných nákladov a iných negatívnych javov, ktoré sprevádzajú politickú a ekonomickú transformáciu spoločnosti. Slovenská rodina sa ocitla v hmotnej kríze a mnoho rodín nedokáže dostatočne plniť svoje úlohy bez pomoci spoločnosti.

Ekonomická funkcia rodiny predstavuje materiálne a hmotné zabezpečovanie základných životných potrieb. Jej cieľom je udržať: životaschopnosť rodiny a ovplyvňuje ďalšie funkcie a spôsob života každého jej člena.

Rodina je chápaná ako významný prvok v rozvoji ekonomického systému spoločnosti. Členovia rodiny sa zapájajú do výrobnjej a nevýrobnej sféry v rámci výkonu určitého povolania. Ekonomická úroveň rodiny závisí od priemerného príjmu všetkých členov. Rozhodujúca je najmä spotreba rodiny, ktorá je ovplyvnená tradíciami, ako sú:

- *organizácia rodinného života;*
- *schopnosti;*
- *nadanie jej zabezpečovateľov.*

Môže mať významnú úlohu pri výchove detí k práci, k pracovným návykom, k racionálnemu hospodáreniu.

Poruchy tejto funkcie sa prejavujú:

- *v hmotnom nedostatku a neschopnosti rodiny zabezpečiť základné životné potreby jej členov;*
- *v nezamestnanosti;*
- *zvyšovania životných nákladov;*
- *a iných negatívnych dôsledkov transformačných procesov.*

Dôsledkami poruchy tejto funkcie sú:

- *ocitnutie sa na pokraji biedy (čo môže spôsobiť neschopnosť dostatočne plniť svoje úlohy bez pomoci spoločnosti);*
- *narušenie psychickej pohody jednotlivých členov rodiny (čo môže spôsobovať nervozitu a zvyšovanie napätia, narušenie psychickej rovnováhy, frustráciu, agresivitu a výnimkou nie je ani získavanie si financií prostredníctvom drobných krádeží, alebo závažnejších trestných činov).*

Vplyv nezamestnanosti na rodinu je zdrojom stresu a duševného napätia. Človek, ktorý stratil zamestnanie, reaguje na zmenu svojej sociálnej roly v niekoľkých fázach, ktoré nasledujú individuálne v rôznom časovom intervale:

- šok býva prvou bezprostrednou reakciou na stratu zamestnania, neschopnosť uveriť, že to tak skutočne je a nakoniec prichádza hnev. Ďalšie pocity nemusia byť len negatívne, krátkodobo môže človek pociťovať úľavu, voľnosť a dostatok času;
- v druhej fáze nezamestnaný aktívne hľadá nové miesto a je optimistický. Ak však nenájde zamestnanie v krátkom čase, alebo aspoň nádej, že ho nájde, jeho postoj sa mení;
- tretia fáza je akýmsi medzníkom, ktorý je daný mierou pocitu závažnosti situácie. Nezamestnaný človek zisťuje, že je ohrozený viac, než sa mu zdalo na začiatku. Svoju situáciu prežíva ako stres, stráca pocit pohody a vnútornej rovnováhy, cíti napätie, úzkosť a stáva sa pesimistickým. Ako významná časová hranica sa často uvádza šesť mesiacov trvania nezamestnanosti;
- ako štvrtá fáza sa uvádza fáza adaptácie na životný štýl nezamestnaného, ak nezamestnaný nemôže nájsť prácu dlhší čas, ktorá je individuálne rôzna. Je typická rezignáciou, stratou nádeje, fatalizmom, pasivitou a apatiou. Človek prestáva byť aktívny, pretože si myslí, že to aj tak nemá zmysel, znižuje svoju aspiráciu a sebahodnotenie (Vágnerová, 2002).

U nezamestnaných sa už po šiestich mesiacoch prejavujú psychické zmeny, ktoré sa odrážajú v správaní nezamestnaného a vo všeobecnosti ovplyvňujú jeho sociálne vzťahy. Po dvanástich mesiacoch majú už trvalejší charakter. Psychické zmeny sa prejavujú v postoch na základe frustrácie a psychosociálnej deprivácie potrieb. Majú priamy vplyv na oblasť pracovných návykov, ktoré sa deformujú, vyhasínajú. Psychologické fenomény neutvárania a vyhasínania pracovných zručností sú najzraniteľnejšie vo veku od 16 do 30 rokov. Preto by prvoradá intervencia na zníženie dlhodobej nezamestnanosti mala smerovať práve na túto vekovú kategóriu.

Vplyv nezamestnanosti na psychiku je u mužov a žien rozdielny. Intrapsychické rozdiely medzi pohlaviami u nezamestnaných sa prejavujú v neprospech mužov. Ženy vo všeobecnosti viac reagujú na stres, ale psychosomaticky sa s ním ľahšie vyrovnávajú, nezanecháva také následky ako u mužov. Ženy pohotovejšie vnímajú stresové faktory napriek výraznejšej emocionálnej nespokojnosti (Kozoň, 1996).

Vo všeobecnosti môžeme dôsledky nezamestnanosti rozdeliť nasledujúco:

- *ekonomické (poukazujú na zhoršenie životnej úrovne);*
- *psychické (zahŕňajú depriváciu a pokles sebavedomia);*
- *sociálne (nastáva strata sociálneho statusu, začínajú sa naštrbovať rodinné vzťahy);*
- *zdravotné (zhoršuje sa zdravotný stav, ako aj odolnosť organizmu).*

Nezamestnanosť zasahuje rodinu nielen prostredníctvom finančných problémov, ale aj prostredníctvom:

- *štrukturálnej dezorganizácie a krízy rodinného systému a narušenia denných rodinných zvyklostí;*
- *zmien v sociálnych vzťahoch a sociálnej izolácii rodiny v nezamestnanosti;*
- *zmien postavenia nezamestnaného jedinca v rodinnom systéme, stratou jeho autority a stratou statusu, odvodených zo zamestnania a z jeho príspevku do príjmov rodiny;*
- *zmien v rozdelení domácych prác (Mareš, 2004).*

S podobným názorom sa môžeme v odbornej literatúre stretnúť aj u iných autorov, napríklad Vágnerová (2002) poukazuje na to, že strata profesijnej roly jedného člena rodiny sa prejaví aj:

- *zmenou vo vzťahoch medzi rodinnými príslušníkmi;*
- *stratou rolí (napr. nezamestnaný otec stráca dominantnú rolu) a z toho*

- vyplýva zmena jeho statusu v rodine;*
- narušením stereotypu rodinného života (trvalá prítomnosť nezamestnaného člena rodiny v domácnosti);*
- narušením rodinných zvykov v oblasti spotreby pre nedostatok finančných prostriedkov (nastáva nutná redukcia potrieb všetkých členov rodiny).*

Stav chudoby nastáva stratou príjmu zo zamestnania jednotlivca alebo ďalšieho člena rodiny, ktorí sú od príjmu závislí. Rúca sa sebavedomie a sebaúcta a spolu s tým aj celý systém sociálnych a rodinných vzťahov. Negatívnym dôsledkom nezamestnanosti nie je len nedostatok finančných prostriedkov, čo môže spôsobiť krízu rodinného systému, ale v konečnom dôsledku môže spôsobiť až k rozpadu rodiny – rozvodu. Takúto nepriaznivú situáciu v rodine mnohí riešia napríklad zadlžovaním sa alebo patologickými javmi, akými sú napr. gamblerstvo, užívanie návykových, psychotropných či omamných látok. Môžeme tiež konštatovať, že nezamestnanosť vyvoláva chronickú dezorganizáciu života, ľahostajnosť, nestabilitu rodiny, duševné depresie, kriminálne delikty, čo môže v spoločnosti vyvolávať analogické sociálno-patologické procesy – krízu hodnôt, úpadok úcty k autoritám, rozklad občianskej spoločnosti, krízu rodiny a pod. (Mareš, 2004).

Medzi hlavné ekonomické dôsledky môžeme zaradiť ešte názor autorky Uramovej (2005), ktorá uvádza, že môže ísť o:

- straty z nevyužitia vzácneho výrobného zdroja;*
- nižšiu tvorbu produktu;*
- nižšie úspory obyvateľstva;*
- nižšiu spotrebu a zníženie životnej úrovne.*

Zo sociálnych dôsledkov sú to hlavne:

- strata spoločenských a sociálnych vzťahov;*
- strata schopnosti komunikovať;*
- strata dôvery vo vlastné schopnosti a nádej na zmenu situácie.*

ZHRNUTIE

Rodina je tradične označovaná za základnú jednotku spoločnosti, ktorá plní viaceré funkcie. Jednou z nich je ekonomická funkcia – teda materiálne a hmotné zabezpečenie (zabezpečovanie) rodín. Ak sa táto funkcia naruší z akéhokoľvek dôvodu, má to silný vplyv na všetkých členov rodiny. Príčinou narušenia ekonomickej funkcie môže byť napr. strata práce živiteľa rodiny a následne to môže byť finančné strádanie rodiny, chudoba či dokonca sociálne vylúčenie rodiny.

OTÁZKY NA ZYMYSLLENIE

*Čo predstavuje ekonomickú funkciu rodiny?
Ako sa prejavujú poruchy tejto funkcie?*

ÚLOHY

Vysvetlite pojem „Rodina ako ekonomická jednotka“.

7 MANAŽMENT RODINNÝCH ZDROJOV

CIEĽ KAPITOLY

Ekonomická funkcia rodiny spočíva v materiálnom zabezpečení jednotlivých členov domácnosti. Každá rodina hospodári podľa vlastného rozpočtu, závisiaceho od príjmu rodiny, z ktorého sa kryjú ich potreby predovšetkým v oblasti stravovania, bývania, ošatenia a uspokojovania ostatných potrieb. V niektorých oblastiach sa rodina rozhoduje počas života iba raz, rozhodovanie o rodinných financiách však prebieha opakovane, prakticky neustále a celoživotne. Rodinné financie vyžadujú neustálu obozretnosť, vytrvalosť a kontrolu. Finančné rozhodovanie je komplexná aktivita a vyžaduje určitú finančnú gramotnosť, pretože nejde o súčet jednotlivých rozhodnutí, ale o súhrn niekoľkých skutočností, ktoré sa navzájom prelínajú.

ROZPOČET RODINY

Ekonomické, t. j. materiálne podmienky rodiny tvoria príjmy a výdavky, spotrebu rodiny, počet nepracujúcich, prípadne nezamestnaných v rodine. Rozkladný vplyv na rodinu môžu mať nízke príjmy, vysoké nároky, resp. nesúlad medzi možnosťami a potrebami. Je dôležité rozlišovať nevyhnutné a prestížne materiálne potreby, ktoré sú v každej rodine iné. Tak ako nedostatok základných životných potrieb, tak aj ich nadbytok môže mať na rodinu negatívny vplyv. Vážnym problémom môže byť aj prítomnosť člena rodiny so zdravotným postihnutím či závažným zdravotným stavom, vzhľadom na psychickú náročnosť, trpezlivosť, čas a v neposlednej miere aj finančnú záťaž. Materiálne podmienky rodiny sú podmienené vonkajšími faktormi (prístup štátu) a vnútornými faktormi (postoj členov rodiny k práci, k zamestnanosti) (Nemcová, 2014).

Keďže v rôznych fázach životného cyklu a zmien v rámci rodiny sú spotreba a príjmy v nerovnováhe, predpokladá sa, že mladší ľudia majú tendenciu skôr peniaze spotrebovať, ako ich odkladať, pretože ich potreby napríklad na zabezpečenie bývania presahujú ich príjem. Ich úspory sú na začiatku kariéry malé, resp. matky na materskej či rodičovskej dovolenke prispievajú do rodinného rozpočtu menšou mierou. V strednom veku zárobky a príjmy ľudí vo všeobecnosti stúpajú, čo rodine umožňuje vyplatiť prípadné dlhy a taktiež akumulovať úspory. A nakoniec, v období dôchodku, príjmy poklesnú a začínajú sa spotrebovávať úspory (Bačová, 2015).

Zásluhou vedenia rodinného rozpočtu je možné kedykoľvek vyhodnotiť rodinnú finančnú situáciu a rozdiely medzi súčasnými rodinnými príjmami a výdavkami. Ak sú príjmy vyššie ako výdavky, okrem uspokojenia potrieb členov rodiny, sa súčasne tvorí i finančná rezerva. Ak však výdavky rodiny prevyšujú jej príjmy, je dôležité prehodnotiť celý rozpočet a snažiť sa dostať ho do rovnováhy.

Ak pri zostavovaní rozpočtu zistíme, že naše výdavky sú vyššie ako príjmy, v žiadnom prípade nedostatok peňazí v rozpočte neriešme úverom. Najmä vtedy, ak už nejaký úver splácame. Takéto riešenie nám nepomôže. Práve naopak, je veľmi pravdepodobné, že sa nechtiac vrhneme do priepasti dlhov, z ktorých sa len ťažko dostaneme. Ďalšie a ďalšie úvery, z ktorých by sme chceli splácať tie predchádzajúce, sú zaručeným receptom na špirálu finančných problémov. Nové dlhy by nám nakoniec pohltili naše príjmy a veľmi rýchlo aj náš majetok a rodinné zázemie (Jančíková, Lang, 2014).

Rodina má dve možnosti, aby sa nezadlžila:

- *zvýšiť príjem*
- *alebo upraviť výdavky.*

Zvýšenie príjmu je možné ďalším zamestnaním, výhodnejším investovaním úspor, v prípade vlastníctva prenájmom nevyužitých priestorov, podnikaním, umeleckou činnosťou, predajom poľnohospodárskych prebytkov, výnosmi z obchodovania s cennými

papiermi a pod. Úprava výdavkov by mala spočívať v zrušení časti nevyhnutných výdavkov, v znížení výdavkov, ktorých nie je možné vzdať sa úplne, zefektívnením výdavkov či šetrením výdavkov na energie (Jančíková, Lang, 2014).

Je dôležité si uvedomiť, že emócie majú výrazný vplyv na finančné správanie človeka. Finančné ciele a manažovanie financií je viac ovplyvnené osobnostnými vlastnosťami a emóciami než matematickými spôsobilosťami. Napríklad emócie vplývajú na naše požíčanie peňazí. I keď sa nemožno úplne vyhnúť vplyvu emócií pri manažovaní peňazí, dá sa vyhýbať reklame či vábeniu obchodov (Stríženec, 2015).

Rodinný rozpočet sa delí na dve časti:

- *príjmy;*
- *výdaje (výdavky)*
 - *ktoré môžeme ovplyvniť;*
 - *ktorých výšku ovplyvniť nemôžeme.*

Problémom rodinného rozpočtu sú:

- *povinné výdaje, dosahujúce vysokú čiastku;*
- *nepovinné výdaje, na ktoré zostáva málo finančných prostriedkov.*

Problémy v rodinnom rozpočte nastávajú práve v prípade, že povinné výdaje dosahujú vysoké čiastky a zostáva málo finančných prostriedkov na nepovinné výdaje. Rodinný rozpočet teda predstavuje súhrn príjmov a výdavkov domácnosti. Napovie nám, aká je naša finančná situácia.

$$\text{Príjmy} > \text{Výdavky} = \text{Úspory}$$

Ak je príjem vyšší ako výdavky, výsledkom je prebytkový rozpočet – tvoríme **úspory**.

Príjmy < Výdavky = Dlhy

Ak je príjem nižší ako výdavky, výsledkom je deficitný rozpočet – **zadlžujeme sa**.

Dôsledkom zadlženia sa dostáva rodina do existenčných problémov. Najideálnejšia situácia by mala byť, keď rodina disponuje tzv. **prebytkovým rozpočtom s tvorbou úspor**. Ideálne je, ak si vieme časť príjmu odkladať pravidelne a sporenie zahrnúť automaticky do svojich mesačných výdavkov.

TVORÍME RODINNÝ ROZPOČET

Príjem – sú plusové položky rodinného rozpočtu.

Výdavky – sú mínusové položky rodinného rozpočtu.

Ak sú naše príjmy vyššie ako výdavky, dokážeme uspokojovať naše potreby a súčasne vytvárať **finančnú rezervu**. Ak však zistíme, že naše výdavky prevyšujú príjmy, je dôležité prehodnotiť celý rozpočet a snažiť sa ho dostať do rovnováhy. Ako sme už spomenuli máme dve možnosti:

Zvýšiť príjem

- *d'alším alebo lepšie plateným zamestnaním;*
- *výhodnejším investovaním úspor;*
- *prenájomom nevyužitých priestorov (ak ich vlastníme);*
- *podnikaním na živnosť – (aj v kombinácii so zamestnaním);*
- *umeleckou alebo autorskou činnosťou za honorár;*
- *prenájomom vlastných poľnohospodárskych prebytkov.*

Upraviť výdavky

- *zrušiť časť výdavkov, ktoré nie sú nevyhnutné, ako napríklad kino, dovolenka, zábava, reštauračné stravovanie, poplatky za služby, ktoré nevyužívame a podobne;*

- znížiť výdavky, ktorých sa nemôžeme vzdať úplne, ako napríklad kupovať niektoré tovary lacnejšie, na bližšie vzdialenosti sa presúvať pešo a podobne;
- zmeniť, zefektívniť výdavky, ako napríklad zmena mobilného operátora, poskytovateľa internetových a televíznych služieb;
- šetriť výdavky na energie v domácnosti, ako napríklad pohonné hmoty, elektrina, plyn.

Pri kontrole našich výdavkov je dôležité položiť si nasledujúce otázky:

- *Je všetko, za čo vydávame svoje peniaze, naozaj pre nás dôležité?*
- *Všetko, čo nakupujeme, naozaj potrebujeme alebo to iba chceme?*

ROZDELENIE RODINNÉHO ROZPOČTU

V každej rodine počítame s niekoľkými zásadnými oblasťami, ktorými sú:

- *Bývanie;*
- *Stravovanie;*
- *Ošatenie;*
- *Doprava;*
- *Komunikácia;*
- *Zábava;*
- *Finančné produkty*
- *a v neposlednom rade deti.*

V prvom rade si pozrieme povinné výdaje, ktorých je väčšina:

Bývanie

- *predstavuje základný výdaj bez ohľadu na to, či rodina platí nájom, hypotéku alebo má vlastné bývanie bez ďalších pravidelných výdajov. Do tejto časti „bývanie“ nepočítame len pravidelné mesačné platby, ale*

tiež náklady na energie, na vodu a potrebné veci do domácnosti, bez ktorých nemôže rodina fungovať (práčka, chladnička, sporák a pod.).

Stravovanie

- *jedlo je pochopiteľne súčasťou každého rozpočtu a ide o povinný výdaj, s ktorým môžeme manipulovať. Je na každom z nás, aké potraviny budeme nakupovať, či budeme piť sladené malinovsky, alebo nakúpime šťavy, kde budeme nakupovať, aká je vôbec naša spotreba potravín a ako to môžeme ovplyvniť. Sú ľudia, ktorí nakúpia len raz za mesiac po výplate veľmi veľa potravín, nestačia ich zjesť, vyhodia ich a pred výplatou nemajú už čo jesť, iní nakupujú pravidelne po menších nákupoch.*

Ošatenie

- *aj v prípade šatstva a topánok ide o veci, na ktoré sa peniaze musia vynaložiť. Aj tu je ale možné výšku finančných nákladov ovplyvniť. Niektó si kúpi mikinu za 40 euro a počíta s tým, že mu nejaký čas vydrží, iní si kúpia za 15 euro a za pol roka ju vymení za novú. Prístupov a druhov obliekani je naozaj veľa.*

Doprava

- *doprava musí byť v rodinnom rozpočte zaradená ako zvláštna položka, pretože v nej môže byť zahrnutých veľa položiek, najmä v prípade, že rodina vlastní auto (alebo viac áut). Servis a pohonné hmoty tvoria väčšinou nezanedbateľné čiastky.*

Komunikácia

- *do tejto oblasti patria predovšetkým telefóny, pripojenie k internetu, prípadne ďalšie spôsoby komunikácie, ktoré rodina používa. V tejto oblasti sa dá dosť ušetriť.*

Deti

- *deti, (alebo aj jedno dieťa) sú naozaj zásadnou položkou v rodinnom rozpočte. V prvom rade musíme na nich brať ohľad vo všetkých predchádzajúcich bodoch, ale musíme zároveň vynakladať ďalšie náklady na ich potreby, ako je školská dochádzka a ich záľuby. Tento výdaj je súčasťou vzdelávania človeka a u detí sú záľuby – výdaj povinný.*

Týmto prehľadom sme si prešli všetky povinné výdaje, ktoré sú pevne určené, ale niektoré z nich môžeme ovplyvňovať.

V druhom rade si pozrieme výdaje nepovinné:

Zábava

- *zábava je jediným skutočne nezávislým a nepovinným výdajom v rodinnom rozpočte. Patria sem pevné mesačné platby napríklad za káblovú televíziu, športové aktivity, návšteva kín a ďalšia kultúra. Oblasť zábavy je väčšinou tá prvá, na ktorej sa rodina snaží ušetriť.*

Finančné produkty

- *finančných produktov je na trhu veľké množstvo a mohli by predstavovať samostatnú kapitolu o výdajoch, pretože aj tu má rodina povinnosť niečo platiť (napríklad poistenie za auto, ak ho vlastní, splátky pôžičiek, ak nejaké má), ale môže si tiež sama určiť, čo platiť chce (napríklad poistenie domácnosti, životné poistenie, sporenie – stavebné, investičné, dobrovoľné na sporiaci účet a pod.).*

Sleduj príjmy a výdaje jeden mesiac

- *ak nepoznáte svoje skutočné náklady, zapisujte si počas minimálne jedného mesiaca, na čo všetko peniaze vynakladáte;*
- *uschovejte si všetky účtenky z pokladní, potvrdenia z bankomatu, došlé faktúry;*
- *zaznamenávajújte si každodenné výdaje;*

Tabuľka 1 Rodinné mesačné príjmy a výdaje (zdroj: vlastný)**Príjem rodiny za mesiac 1 560 eur**

Názov – výdaje povinné	Za mesiac	Za rok
Nájomné	272	3 264
Elektrina	39	468
Plyn	58	696
Iné platby – byt	39	468
Strava	390	4 680
Oblečenie		390
Obuv		195
Benzín	58	696
Poistenie auta		272
Detské aktivity	78	936
Iné poplatky	39	468
Telefóny	58	696
Internet	12	144
Obedy dieťaťa	20	240
Tábor dieťaťa		155
Nepovinné výdaje	Za mesiac	Za rok
Pivo	20	240
Cigarety	116	1 392
Káblová televízia	20	240
Dovolenka		777
Kultúra	39	468
	Za mesiac	Za rok
Spolu	1 258	16 685

- *na konci mesiaca jednotlivé výdaje roztried'te do kategórii, ako je zábava, jedlo, časopisy, knihy a podobne. Aby údaje odrážali skutočnosť, musí ísť o typický priemerný mesiac.*

Môžete byť prekvapení tým, ako veľké sumy postupne utratíte po malých čiastkach.

Rozvaha – schopnosť rozumne, pokojne, múdro a premyslene uvažovať.

- *Dospelí ľudia, ak vedia dobre hospodáriť, vedia, koľko je ich mesačný príjem, koľko stojí chod domácnosti, autá, nákupy potravín a podobne.*
- *Vedia, že nie je možné utrátiť väčšie množstvo finančných prostriedkov ihneď po výplate a svoje osobné výdaje si vedia dobre ustrážiť.*
- *Vedia, že niekedy si nemôžu dovoliť nejaké výdaje pre seba, pretože by im táto čiastka chýbala na výdaje, ktoré treba uhradiť.*

Zápis

A B C – zostavenia rozpočtu

A – napísať a zrátať všetky čisté príjmy domácnosti/rodiny;

B – napísať zoznam všetkých mesačných výdajov;

C – porovnať rozdiel medzi príjmami a výdajmi.

Pravidlá zostavenia rozpočtu

1. *môžeme znovu prejsť všetky výdaje a rozmyslieť si, či niektoré nie sú zbytočné alebo neadekvátne vysoké;*
2. *druhým pravidlom je tvorba rezerv, t.j. odkladanie na horšie časy;*
3. *dôležitá je hlavne pravidelnosť.*

Dôležité !!!

Odkladať sporenie až na čas, keď si to môžeme dovoliť, znamená nezačať nikdy!

Tabuľka 2 Rodinný mesačný rozpočet – vzor (zdroj: vlastný)

Prijmy – mesačné	Čiastka v €
mzda	
dávky sociálnej podpory	
prídavok na dieťa	
dôchodok	
ostatné	

Bilancia rodinného rozpočtu
Prijmy celkom
Mínus výdaje celkom
Zostatok

Výdaje – mesačné	Čiastka v €
potraviny, drogeria	
bývanie	
TV, rozhlas	
internet, telefón	
doprava	
deti	
oblečenie	
koníčky	
cigarety, alkohol	
poistenie	
splátky úveru	
úspory	
Celkom výdaje	

ZHRNUTIE

Príjmy a výdavky sú súčasťou bežného života rodiny. Ak sú príjmy rodiny vyššie ako výdaje, hovoríme o prebytku – rodina si dokáže odložiť nejaké finančné zdroje, t.j. ušetriť. Ak sú však výdaje vyššie ako príjmy rodiny, hovoríme o deficite v rozpočte rodiny, ktorý môže narobiť vážne škody v rodinnom rozpočte. V takomto prípade existujú dva spôsoby, ako deficit odstrániť – znížiť spotrebu rodiny (znížiť či upraviť výdavky za rozličné položky) prípadne zvýšiť príjem (napr. nájsť si ešte jednu prácu, prípadne zapojiť do financovania rodiny staršie deti schopné napr. zamestnať sa ako brigádnik). Existujú však aj rozličné legislatívne možnosti pomoci takýmto rodinám.

OTÁZKY NA ZYMYSLLENIE

Ako sa tvorí rodinný rozpočet?

Ktoré položky z rodinného rozpočtu môžeme považovať za najdôležitejšie a ktoré naopak za menej dôležité?

ÚLOHY

Vypracujte si vlastný rodinný rozpočet (na príklade vlastnej rodiny).

8 EKONOMIKA ÚPLNEJ RODINY – ROZSAH ZDROJOV RODINY A SPÔSOB ICH ROZLOŽENIA MEDZI MUŽA A ŽENU

CIEĽ KAPITOLY

Cieľom tejto kapitoly je priblížiť si ekonomickú situáciu v tzv. úplnej rodine, čiže v takej, v ktorej fungujú obaja rodičia a deti.

Každá rodina potrebuje strechu nad hlavou, ktorá si vyžaduje nemalé finančné prostriedky. Bez hypotéky si už mladí ľudia nedokážu našetriť ani na jednoizbový byt. Po schválení hypotéky, potrebné na zabezpečenie bývania, sa rodina zadlží prinajlepšom na najbližších 30 rokov. V niektorých prípadoch dokonca banka hypotéku ani neschváli kvôli nedostatočnému finančnému krytiu. Ďalej je potrebné, aby rodina mala finančnú rezervu v prípade nečakaných výdavkov, či už na výmenu práčky, chladničky, opravu auta či na iné nečakané výdaje. Napriek poisteniu domácnosti, poisťovne málokedy hradia celú sumu vzniknutej poistnej udalosti. Z toho vyplýva, že vysoké percento z príjmov rodiny pohltia náklady na bývanie – hypotéku a nájomné, pričom treba ďalej uhradiť plyn, elektrinu, stravu, odvoz smetí, telefón, internet a ďalšie výdaje súvisiace so vzdelávaním detí.

Priblížime si modelovú finančnú situáciu v úplnej rodine s dvomi deťmi:

- muž 34 rokov, stredoškolské vzdelanie, zamestnaný ako majster v súkromnej spoločnosti;
- žena 32 rokov, vysokoškolské vzdelanie, t. č. na rodičovskej dovolenke;
- 2 deti: 7 rokov a 2 roky.

Tabuľka 3 Vzor rozloženia zdrojov v úplnej rodine (zdroj: vlastný)

Rozsah zdrojov úplnej rodiny			
Rozloženie zdrojov medzi muža a ženu			
úplná rodina s 2 deťmi / 34-ročný stredoškolsky vzdelaný muž zamestnaný v súkromnej spoločnosti / vysokoškolsky vzdelaná žena 32-ročná na rodičovskej dovolenke / dve deti 7 rokov a 2 roky			
			€
muž príjem			1248
žena príjem – rodičovský príspevok			370
prídavky na 2 deti (24,95 €/dieťa)			49,9
Príjmy rodiny spolu			1667,9
	Plán rozpočtu	Skutočné náklady	Rozdiel
náklady na bývanie (nájomné, kúrenie, elektrina, plyn, voda...)	200	228	-28
hypotekárny úver 289,50 + poplatok za vedenie účtu 3.50 €	293	293	0
poistenie osôb (platba mesačne)	110	110	0
poistenie domácnosti (platba ročná 110,30 €/12 = 9,19)	9,19	9,19	0
zákonné poistenie auta (1/2 platba 31,50€ /6 = 5,25)	5,25	5,25	0
TV, telefóny, internet	82	82	0
sporiaci účet	100	100	0
PLATBY, KTORÉ ODCHÁDZAJÚ MESAČNE Z ÚČTU (INKASO, TRVALÉ PRÍKAZY...)	799,44	827,44	-28
potraviny	400	378	22
doprava a auto (údržba, benzín...)	80	70	10
drogéria, plienky...	90	100	-10
škola, krúžky	30	30	0

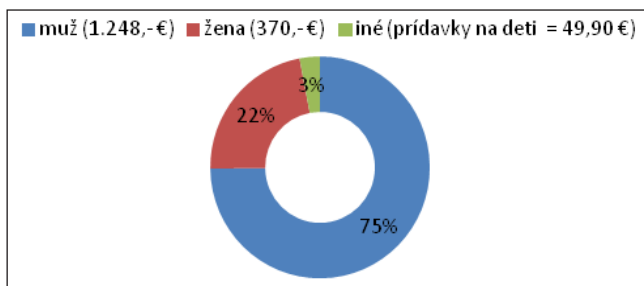
oblečenie, obuv	150	115	35
iné (domáce zvieratá – pes, hračky, kultúra, výlety, osobná starostlivosť – kaderník, čistiareň...)	50	63	-13
úmysel odložiť finančnú rezervu	68,5		
SPOLU OSTATNÉ NÁKLADY	868,5	756	44
NÁKLADY SPOLU + MESAČNÁ FINANČNÁ ÚSPORA, RESP. DEFICIT	1667,94	1583,44	16
príjmy > výdavky = rezerva/úspory			84,46
odložená finančná rezerva (napr. na lieky či iné neplánované výdavky) je 84,46 €, rodina sa v tomto mesiaci nedostala do deficitu...			
príjem ženy, t. j. rodičovský príspevok pokryje hypotéku a poistenie osôb, celý ostatný rodinný rozpočet je hrazený z príjmu muža			

V tabuľke modelového rozpočtu sme uviedli súhrn všetkých príjmov, t. j. príjem zamestnaného muža, rodičovský príspevok matky a prídavky na dve deti. Rodina nemôže rátať so žiadnymi inými možnosťami príjmu, resp. nemá iné speňažiteľné hodnoty.

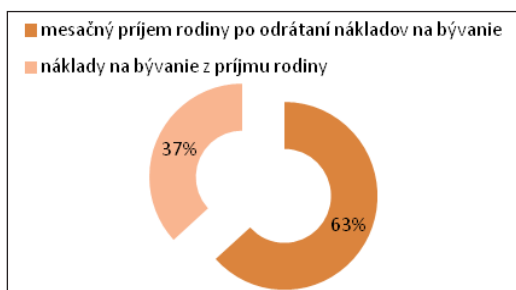
Rodina má spoločné finančné prostriedky hradené z jedného účtu, pričom poplatok za vedenie účtu je uvedený spolu s hypotekárnym úverom. Na poplatok za vedenie účtu má 50 % zľavu, pretože z účtu sú hradené inkasá.

Súhrn mesačného príjmu rodiny je 1 667,90 €. V grafe 1 môžeme vidieť, že príjem ženy (rodičovský príspevok) tvorí 22 % príjmu rodiny.

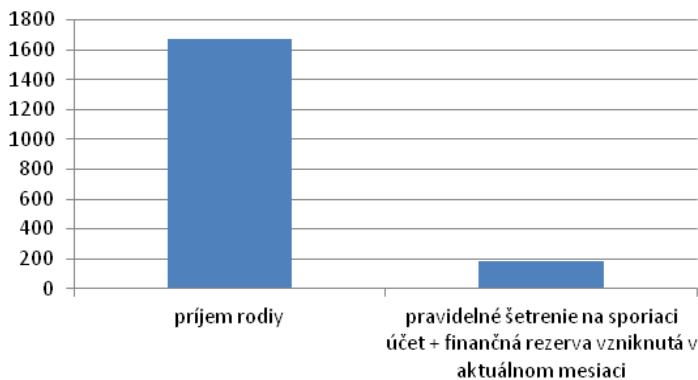
Základný finančný cieľ rodiny, kúpiť a zariadiť si trojizbový byt, sa podarilo vďaka hypotekárnemu úveru a tomu, že muž neštudoval na vysokej škole, t. j. zarábal skôr ako žena a na bývanie šetril – mal založené stavebné sporenie, ktoré investoval do kúpy bytu pre rodinu.

Graf 1 Príjmy rodiny (zdroj: vlastný)

Graf 2 Percentuálne porovnanie nákladov na bývanie z mesačného príjmu rodiny – hypotekárny úver, poistenie k hypotekárnemu úveru (životné a domácnosti) a mesačné platby súvisiace s bývaním. (Zdroj: vlastný)

Graf 3 Porovnanie mesačného príjmu rodiny a pravidelného mesačného šetrenia + vzniknutej finančnej rezervy v aktuálnom mesiaci. (Zdroj: vlastný)

Matka si vedie záznamy o príjmoch a výdavkoch formou stručného rozpočtu (príjem rodiny, plán nákladov a skutočné mesačné náklady), ktorým sa riadi a ktorý dôkladne stráži, aby sa rodina v rámci možností nedostala do deficitu, prípadne aby do našetrených rezerv siahla iba v skutočne nevyhnutných prípadoch.

V grafe 1 môžeme vidieť, že 37 % mesačného príjmu pokrývajú náklady na bývanie. Na sporiaci účet rodine pravidelne mesačne odchádza 100,- € a finančná rezerva (t. j. príjem mínus všetky výdavky rodiny), vzniknutá v aktuálnom mesiaci je 84,46 €.

Možnosť ušetriť ďalšie financie by mohla spočívať v ušetrení spotreby energií, potravín, drogérie a nákladov na osobnú starostlivosť, čo však pri takých malých deťoch nie je celkom možné. V aktuálnom období rodina v rámci určenia priorít neplánuje dovolenku, relax budú riešiť napr. výletmi na bicykloch.

V tejto vzorovej ukážke ekonomickej funkcie úplnej rodiny sme sa snažili poukázať na funkciu rodiny vyplývajúcu z jej materiálnych podmienok, ktoré tvoria príjmy, výdavky a spotreba rodiny. Veľmi dôležitá je finančná gramotnosť a dôležitosť poznatkov, prehľadu, zručností a skúseností v tejto oblasti. Z premenlivosti príjmov a výdavkov v rôznych životných cykloch členov rodiny následne vyplýva neustála potreba vyhodnocovania rodinnej finančnej situácie, resp. jej rozpočtu. Zisťujeme, že riadenie financií rodinného rozpočtu by malo byť zastrešené kompromisnými dohodami, i keď o niektorých z oblastí viac rozhoduje muž a v iných žena.

Formou finančného rozpočtu modelovej rodiny sme ukázali, ako si plní svoju ekonomickú funkciu úplná rodina. Rodina má spoločný účet, čo znamená, že financie si plánuje a rozhoduje o nich spoločne. Chápe ako financie vo vysokej miere ovplyvňujú jej fungovanie. Rodina kontroluje pomer medzi príjmami a výdavkami a vedie si jednoduchú, ale prehľadnú evidenciu. Rodina s dvomi deťmi, pracujúcim otcom a matkou na rodičovskej dovolenke nadobudla vlastné bývanie, čo bolo jej prioritným cieľom. Spláca hypotekárny úver, poistila si svoj majetok a má dohodnuté aj životné poistenie. Pravidelne optimalizuje svoje výdavky a prehodnocuje

potreby. Zistili sme, že rodičovský príspevok tvorí len 22 % príjmu domácnosti a že 37 % výdavkov tvoria náklady na bývanie. Naša modelová rodina v rámci svojich možností zdravo manažuje svoj finančný rozpočet a snaží sa nedostať do finančného deficitu tým, že si pravidelne mesačne na sporiaci účet zasiela aspoň 100,- €, ktorý sa usiluje navýšiť vzniknutou finančnou rezervou tým, že jej výdavky sú nižšie ako príjmy.

ZHRNUTIE

Zistili sme, že rodinu aj s nižšími príjmami pomôže zachrániť pred dlhom precízne vedenie a kontrola rodinného rozpočtu, uvažovanie o tom, či niečo skutočne rodina a jej členovia potrebujú alebo nie. Reálne potreby treba usporiadať podľa dôležitosti, pričom členovia sa môžu dohodnúť na prioritách. Treba brať do úvahy potrebu platiť včas účty a mať rezervu pre nečakané výdavky (Poláková, 2020).

OTÁZKY NA ZYMYSLENIE

Ako by si rodina dokázala zaistiť zvýšenie príjmu?

ÚLOHY

Premyslite si a diskutujte: je dobré, ak rodina disponuje jedným spoločným bankovým účtom, alebo ak majú obaja rodičia svoje bankové účty?

9 EKONOMIKA RODINY S JEDNÝM RODIČOM

CIEĽ KAPITOLY

Neúplná rodina je taká, v ktorej chýba jeden jej člen. Zvyčajne to býva otec, ktorého neskôr nahradí starý otec, alebo iný člen rodiny. V súčasnosti je obvyklou príčinou rodiny s jedným rodičom rozvod rodičov.

S neúplnými rodinami sa stretávame už počas celej histórie. V minulosti často vznikali najmä kvôli vysokej úmrtnosti jedného z rodičov a následnou menšou pravdepodobnosťou na ďalšie manželstvo. V prvých desaťročiach 20. storočia počet neúplných rodín klesal alebo sa udržiaval na stabilne nižšej úrovni. Znížil sa počet úmrtí, a preto bolo menej ovdovených žien. K opätovnému nárastu prišlo až v polovici 20. storočia.

Do polovice 20. storočia sme sa v západnej spoločnosti veľmi málo stretávali s rozvodmi, čiže obvykle manželstvo ukončila len smrť jedného z partnerov. V posledných desaťročiach sa s rozvodmi stretávame stále častejšie. Prevažujú často domácnosti rozvedených, oddelene žijúcich, ale veľmi často aj domácnosti slobodných matiek. Najčastejšie ich vieme rozdeliť do **troch základných typov**:

- rozpad rodiny (rozvod);
- smrť jedného z rodičov;
- narodenie dieťaťa slobodnej matke.

ROZPOČET RODINY S JEDNÝM RODIČOM

Rozpočet je súbor výdavkov a príjmov, ktoré môžeme deliť na pravidelné a nepravidelné. Medzi pravidelné príjmy môže patriť zamestnanecká mzda, výživné v prípade, keď sa rodina rozpadla

kvôli rozvodu a rodič je ochotný platiť výživné, dôchodok, sociálne dávky a podobne. Naopak medzi nepravidelné môžu patriť odmeny, dary, predaj majetku.

Na druhej strane medzi pravidelné výdavky zaraďujeme nájomné, splátka hypotéky, energie, strava, hygiena, doprava, telekomunikácie prípadne poplatky za školu. Medzi nepravidelné výdavky zaraďujeme napríklad návštevu lekára, zubára, nákup liekov, sezónne oblečenie, servis auta, výlety, rôzne dary a opravy domu.

Ako príklad ekonomiky rodiny s jedným rodičom sme si vybrali zo základných troch typov neúplnej rodiny, rozpad rodiny na základe rozvodu. Nižšie popísaný rozpočet bude odkazovať na rodinu definovanú ako:

Matka, ktorá má 28 rokov, je dva roky rozvedená a vychováva štvorročnú dcéru. S bývalým manželom má priateľský vzťah. Dieťa majú v striedavej starostlivosti, otec ho má po vzájomnej dohode každý druhý víkend. Žije na dedine v dvojizbovom byte v jej vlastníctve v blízkosti menšieho mesta, kde pracuje v pobočke banky. Za prácou dochádza denne autom, približne 15 kilometrov. V rámci cesty odvezie dcéru do škôlky.

Dieťa pravidelne navštevuje svojich starých rodičov ako z matkinej strany, tak aj otcovej. Od otca dieťaťa dostáva každý mesiac výživné v hodnote 250 €. Mimo pracovnej doby sa výhradne venuje svojej dcére, snaží sa s ňou chodiť na výlety. Počas víkendov, keď má dcéru otec, sa matka venuje domácim prácam, svojmu vlastnému rozvoju (navštevuje kurz angličtiny a kurz jogy). Medzi ich pravidelné dobrovoľné výdavky patrí návšteva ZOO.

Konkrétne položky o výdavkoch a príjmoch sú definované v tabuľkách 4 a 5 nižšie.

V tabuľke 4 môžeme vidieť pravidelné a nepravidelné príjmy matky s jedným dieťaťom podľa definovanej osoby. V ľavom stĺpci sa nachádzajú pravidelné príjmy, na ktoré sa môže matka každý mesiac spoľahnúť. Mzda predstavuje 800,- € za mesiac, ktorú matka zarobí v pobočke banky. Na tento príjem sa môže spoľahnúť, lebo má pracovnú zmluvu na dobu neurčitú. Za ďalšiu plusovú po-

Tabuľka 4 Pravidelné a nepravidelné príjmy matky s jedným dieťaťom (zdroj: vlastný)

Príjmy			
Pravidelné		Nepravidelné	
Mzda	800 €/ mesiac	Odmeny	1 000 €/ rok
Prídavok na dieťa	25 €/ mesiac	Dary	100 €/ rok
Výživné	250 €/ mesiac	Predaj majetku	100 €/ rok
Príjmy za rok	12 900 €	Príjmy za rok	1 200 €
Príjmy za mesiac	1 075 €	Mesačný priemer	100 €

Tabuľka 5 Pravidelné a nepravidelné výdavky matky s jedným dieťaťom (zdroj: vlastný)

Výdavky			
Pravidelné		Nepravidelné	
Hypotéka na byt	300 €/ mesiac	Zubár	100 €/ rok
Energie	70 €/ mesiac	Lieky	50 €/ rok
Strava	250 €/ mesiac	Výlet	350 €/ rok
Hygiena	50 €/ mesiac	Sezónne oblečenie	300 €/ rok
Telekomunikácie	30 €/ mesiac	Servis auta	400 €/ rok
Doprava-benzín	80 €/ mesiac	Oprava bytu	150 €/ rok
Poplatky za materskú školu	100 €/ mesiac	Dary	100 €/ rok
Kurz angličtiny	50 €/ mesiac	Neočakávaný výdavok	250 €/ rok
Kurz jogy	50 €/ mesiac		
Výdavky za rok	11 760 €	Výdavky za rok	1 700 €
Výdavky za mesiac	980 €	Mesačný priemer	142 €

ložku v rodinnom rozpočte môžeme považovať prídavok na dieťa od štátu v hodnote približne 25,- € mesačne. Od otca dieťaťa matka dostáva každý mesiac výživné¹² v hodnote 250,- €, ktoré bolo sta-

¹² Chceme len upozorniť, že pri striedavej starostlivosti nemá ani jeden z rodičov povinnosť platiť výživné na mesiac avšak záleží na dohode rodičov pred súdom.

novené súdom pri rozvode. Otec pracuje v odbore telekomunikácií a túto čiastku zasiela bez problémov každý mesiac k stanovenému dátumu.

V pravom stĺpci vidíme nepravidelné príjmy, ktoré sú spočítané dohromady za celý rok, čiže v poslednom riadku je vyjadrená priemerná mesačná čiastka za rok, z čoho vyplýva, že priemerný mesačný príjem matky je zhruba 1175,- €. Matka ako zamestnanec banky má kvartálne odmeny vo výške približne 250,- €, čo je celková čiastka 1000,- € za rok. Do nepravidelných príjmov môžeme zaradiť aj peňažné dary od rodiny a známych. Posledná položka z nepravidelných príjmov predstavuje rôzne predaje na bazároch so starším detským oblečením a rôznymi pre ňu už nepotrebnými predmetmi.

V tabuľke 5 definujeme výdavky, ktoré delíme na pravidelné a nepravidelné. Medzi každomesačné výdavky patrí hypotéka za byt, ktorú spláca vo výške 300,- €. Ďalšia dôležitá položka sú energie, do ktorých patrí splátka za vodu, plyn a elektrinu a to je dohromady 70,- € mesačne. Jedna z najdôležitejších položiek je platba za stravu, ktorá sa môže mesačne líšiť. Ale v priemere sa to pohybuje väčšinou okolo 250,- €.

Ďalej medzi pravidelné výdavky môžeme zaradiť platby za hygienu, a to napríklad zakúpenie pracích prostriedkov, šampónov a rôznych ďalších hygienických potrieb pre matku a dieťa, približne 50,- €. Mesačne musí platiť aj internet a faktúru za telefón, keďže pracuje na pobočke banky a práca s internetom je pre ňu dôležitá, rovnako ako cesta do práce a do materskej školy, čiže mesačné platby za benzín a dopravu narastú do výšky 80,-€. Ďalšou položkou je platba za materskú školu, do ktorej dieťa chodí, a tá je 50,- € mesačne. Matka počas svojho voľného času navštevuje kurzy jogy a angličtiny, za ktoré spolu zaplatí 100,- €. Jej pravidelné mesačné výdavky sú 980,- €, za rok to vychádza 11 760,- €.

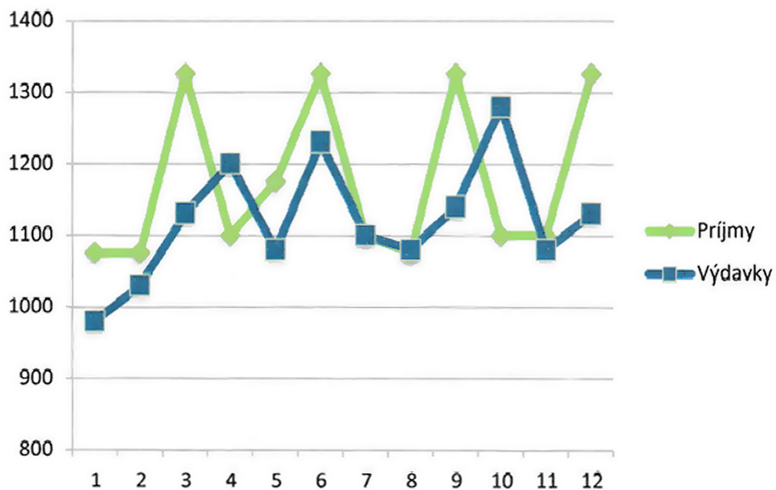
Na pravej strane vidíme nepravidelné výdavky, ktoré musí síce zaplatiť, ale nie každý mesiac. Môže to byť návšteva zubára, lekára, poprípade zaobstaranie si liekov a to je dohromady približne 150,- € za rok. Tým, ako dieťa rastie, potrebuje stále nové oblečenie,

rovnako aj sezónne oblečenie na leto a zimu. Tieto položky predstavujú približne 300,- €. Približne 400,- € ročne minie na údržbu auta, ktorou môže byť napríklad výmena oleja, výmena pneumatík, prípadne kúpa nových. Keďže má matka s rodičmi a aj s bývalým manželom a jeho rodičmi dobré vzťahy a často sa navštevujú na rôznych oslavách, výročiach a podobne, tak do nepravidelného výdavku môžeme zaradiť aj dary v hodnote asi 100,- €.

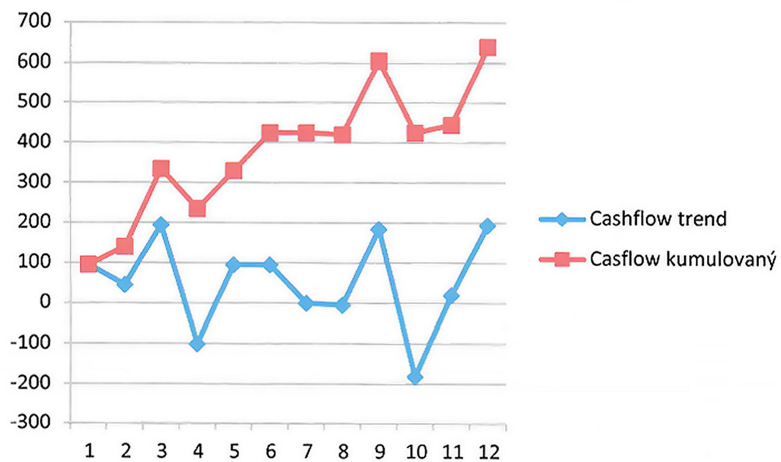
Medzi opravy v byte vieme zaradiť výmenu vodovodných kohútikov, opravu tečúcej vody na toalete a ďalšie rôzne prerábanie bytu a táto cena sa pohybuje približne 150,- € za rok. Poslednou položkou v nepravidelných výdavkoch je práve neočakávaný výdavok, tým myslíme napríklad kúpu novej práčky, lebo sa stará pokazila. Nepravidelné výdavky za rok môžeme vyčíslieť hodnotou 1700,- €, čo mesačne vychádza približne 142,- €.

Pre lepšie pochopenie všetkých príjmov a výdavkov v priebehu roka ich znázorňujeme aj v grafoch 4 a 5. Z grafu 4 môžeme odvodiť pravidelné kvartálne odmeny v práci, ktoré sa nám zobrazujú ako peaky – vrcholy. Zvýšené hodnoty v grafe 4, znázornené modrou farbou, sú práve vyššie spomenuté nepravidelné výdavky, ako je napríklad nákup sezónneho oblečenia, návšteva servisu a ďalšie. Z grafu 4 je vidieť, že príjmy presahujú výdavky. Na grafe 5 je zobrazený cashflow – peňažný tok v jeho absolútnom a kumulatívnom tvare. Peňažný tok predstavuje sumár príjmov a výdavkov. Jeho absolútny tvar vyjadruje rozdiel príjmov a výdavkov vyhodnotený za každý mesiac, naopak kumulatívny tvar predstavuje súčet všetkých predchádzajúcich mesiacov. Na krivke kumulatívneho peňažného toku je vidieť, že na konci sledovaného obdobia, koniec roka, je rozpočet matky v pluse 640,- €. Z toho vyplýva, že každý mesiac si vie odložiť približne 50,- € ako formu zábezpeky v prípade nepriaznivej situácie.

Rodina nie je len miesto na život, ale je to miesto, kde sa človek dokáže naďalej rozvíjať, nadobúdať nové skúsenosti a poznatky. Príkladom bola ekonomika rodiny s jedným rodičom, kde sme podrobne popísali jej rodinnú situáciu, mesačné príjmy a výdavky rozdelené do kategórií pravidelnosti a nepravidelnosti a nakoniec

Graf 4 Simulácia príjmov a výdavkov v priebehu jedného roka (zdroj: vlastný)

Graf 5 Cashflow vyplývajúci z príjmov a výdavkov z grafu 4 (zdroj: vlastný)

sme pridali graf peňažného toku vyplývajúci zo simulácie, vďaka ktorému sme zistili, že aj rodiny s jedným rodičom si dokážu ušetriť peniaze a dokážu žiť život aspoň na priemernej úrovni.

ZHRNUTIE

Ak by sme mohli odporúčať pre rodiny s jedným rodičom pri takomto vzorovom príklade, tak by sme z ušetrených peňazí založili sporenie, prípadne voľné prostriedky investovali do oblasti s rýchlou likviditou. Ako bude dieťa rásť, výdavky spojené so školou a mimoškolskými aktivitami budú finančne náročnejšie a práve ušetrené peniaze prídu vhod (Šimlovíčová, 2020).

OTÁZKY NA ZAMYSLENIE

Akým spôsobom si môže k svojmu rozpočtu prilepiť jeden rodič (za predpokladu, že vychováva sám svoje dieťa)?

10 EKONOMIKA VIACGENERAČNEJ RODINY

CIEĽ KAPITOLY

Cieľom kapitoly je popísať, ako funguje rodina, ktorá sa skladá z viacerých generácií. Hovoríme o rodine, kde žijú rodičia s deťmi a starí rodičia, teda rodičia rodičov.

Každá domácnosť potrebuje na svoje fungovanie príjem. V ekonomickej teórii sa príjem označuje ako dôchodok. Dôchodok je toková veličina, vyjadrujúca sumu peňažných prostriedkov, ktorú jedinec alebo domácnosť získa za určité časové obdobie. Ekonomická teória delí dôchodky na prvotné, tu patria pracovné dôchodky (mzdy, odmeny, prémie a iné pracovné dôchodky, napr. z podnikania) a dôchodky z majetku (renta, úrok, dividenda, nájomné a pod.). Druhotné dôchodky predstavujú transferové dôchodky, čiže rôzne sociálne dávky. Dôchodky môžu mať tiež rôzne formy nadobudnutia. Môže ísť o peňažné dôchodky a naturálne dôchodky. Peňažné dôchodky predstavujú finančné prostriedky vyplácané v hotovosti alebo bezhotovostnej forme. Naturálne dôchodky predstavujú rôzne statky, ktoré môže domácnosť nadobudnúť. V súčasnosti sa s nimi stretávame menej, no stále sú súčasťou dôchodkov domácností (Lisý, 2005).

Veľmi dôležité je, aby rodina rozlišovala medzi:

- *nominálnym dôchodkom*
- *a reálnym dôchodkom.*

Nominálny dôchodok predstavuje dôchodok v peňažnom vyjadrení, reálny dôchodok predstavuje nominálny dôchodok upravený v dôsledku zmien cenovej hladiny. To znamená, že domác-

nosť by mala nazerať nielen na sumu, ktorá jej príde na účet, ale dôležité je reálne zhodnotiť, čo si za tieto peniaze môžu kúpiť. Keďže každoročne pôsobí na dôchodky inflácia – teda zmena cenovej hladiny – spôsobuje to, že za nominálny dôchodok si vie rodina kúpiť menej statkov a služieb ako v predchádzajúcom roku (Lisý, 2005).

Pri dôchodkoch domácností je tiež dôležité spomenúť *teóriu životného cyklu*. Táto teória ukazuje úzke prepojenie medzi dôchodkom a vekom, ako aj dôchodkom a spotrebou podľa veku. Autorom tejto teórie je Franco Modigliani, ktorý získal za túto teóriu Nobelovu cenu. Teória modelu životného cyklu hovorí o tom, že ľudia rozvrhujú svoju spotrebu rovnomerne počas celého svojho života, a to podľa očakávaného dôchodku v blízkej dobe aj vzdialenej budúcnosti. Ich cieľom je eliminovať veľké výkyvy v spotrebe a udržať si tak stálu úroveň spotreby v priebehu života. Mladí ľudia spotrebávajú viac, kým zarábajú a zadlžujú sa v očakávaniach, že sa ich príjmy budú v budúcnosti zvyšovať, a tak budú môcť splatiť svoje dlhy. Ľudia v strednom veku spotrebávajú menej ako zarobia, a je to preto, lebo splácajú dlhy z mladosti a sporia na starobu. Starí ľudia zasa spotrebávajú viac ako zarobia, pretože žijú z úspor (Modigliani, 1986).

Teória životného cyklu je dôležitá pri zohľadňovaní rozpočtu viacgeneračnej rodiny. Členovia tejto domácnosti sa nachádzajú v rôznych životných cykloch, a preto je ich dôchodok, ich úspory a spotreba rôzna. Na druhej strane tým, že títo členovia rodiny tvoria jednu domácnosť, vedia si vzájomne pomôcť a zužitkovať pozitíva, prípadne rozložiť väčšie finančné zaťaženie mladého manželského páru z úspor staršieho manželského páru.

Pre mnohé domácnosti je viacgeneračné súžitie nevyhnutné na zabezpečenie ekonomických, ale aj sociálnych potrieb jednotlivých členov domácnosti. Rôzna fáza života, v ktorej sa jednotliví členovia nachádzajú, prináša pre rodinu určité výdavky, ale aj príjmy. Viacgeneračná rodina si dokáže pomôcť rozložením výdavkov medzi viaceré osoby, a tak si pomôcť zvládnuť lepšie hospodárenie v rodine.

Maloleté deti do domácnosti priamo neprinášajú žiadne príjmy. Za príjem by sme ale mohli považovať transferové platby od štátu, ako napr. prídavky na dieťa. Deti ale potrebujú zabezpečiť rôzne potreby, preto sa s nimi spájajú hlavne výdavky – plienky, strava, ošatenie, školné, vzdelávacie potreby, záujmové krúžky a pod. v závislosti od ich veku. Deti po dosiahnutí 16 rokov veku môžu už chodiť na brigády, a tak môžu aj oni prispieť určitým príjmom do domácnosti a ak treba prípadne odľahčiť rozpočet rodiny vlastnými „zdrojmi“.¹³

Rodičia detí sú v produktívnom veku, a teda do rodiny prinášajú najviac finančných prostriedkov. Keď sú matky na materskej alebo rodičovskej dovolenke, poberajú materskú alebo rodičovský príspevok od štátu. Keď sú už deti väčšie, zvyčajne aj ony pracujú. Najväčšie finančné bremeno, hlavne keď sú deti malé, leží na otcoch. Tí musia zabezpečiť rodinu po finančnej stránke. Mladí rodičia väčšinou tiež splácajú hypotéky, lízinky či iné záväzky. V tomto období sa snažia totiž nadobudnúť nehnuteľnosť pre svoju rodinu. Vo viacgeneračnej rodine môže tento záväzok odpadnúť v prípade, ak rodina žije v rodičovskom dome. Tu potom vznikajú napr. iba náklady na opravu domu, keďže je tu predpoklad, že dom je starší a treba ho priebežne opravovať.

Príjem starých rodičov už nie je taký vysoký, ako bol v produktívnom veku. Zvyčajne poberajú dôchodok. Na druhej strane ani ich náklady na život už nie sú také veľké. Ľudia v tom veku už majú splatenú nehnuteľnosť, väčšinou už majú aj nejaké úspory a nemusia vynakladať toľko finančných prostriedkov ani na deti, pretože tie sú už dospelé a samostatné. Starí rodičia vedia ale finančne pomôcť svojim vnúčatám kúpiť im nejaké potrebné veci, ako bicykel, hračky, ísť s nimi na dovolenku, a tým finančne odbremeníť ich rodičov.

¹³ Vieme, že vo väčšine domácnosti to funguje tak, že deti si tento príjem môžu ponechať na osobné hospodárenie.

ROZPOČET VIACGENERAČNEJ RODINY

Rodinný rozpočet je súhrn príjmov a výdavkov domácnosti. Je tiež nástrojom, ktorý nám napovie, aká je naša finančná situácia. Rozpočet by si mala robiť každá rodina, aby vedela, ako na tom finančne je.

Pri tvorbe rozpočtu viacgeneračnej rodiny je dôležité zohľadniť všetky príjmy a výdavky, ktoré daná rodina má – teda príjmy všetkých členov rodiny a aj výdavky všetkých členov rodiny. Keď príjmy rodiny budú väčšie ako výdavky, rodina bude tvoriť úspory. Ak budú menšie – rodina sa zadlží.

Ako príklad uvádzame vzor rozpočtu viacgeneračnej rodiny, ktorá sa skladá z:

- *manželského páru starých rodičov, manželského páru syna týchto starých rodičov a ich troch maloletých detí vo veku 4, 10 a 17 rokov. V tabuľke 1 je zobrazený rozpočet priemernej viacgeneračnej rodiny. Hlavný zárobok do rodiny prinášajú rodičia – matka a otec. Starí rodičia sú už na dôchodku, teda poberajú túto dávku od štátu. Príjem má ešte najstarší 17-ročný syn, ktorý počas strednej školy chodí na brigády. Rodina má ešte príjem z bytu, ktorý vlastní v blízkom meste a dáva ho do podnájmu. Tento byt je zaťažovaný hypotekárnym úverom, ktorý rodina musí splácať. Tým, že celá rodina žije v dome starých rodičov, netreba platiť hypotéku na dom, v ktorom rodina žije. Čo sa týka príjmov, rodina dostáva od štátu prídavky na všetky tri deti, keďže všetky tri deti sa pripravujú na budúce povolanie a vzdelávajú sa. Výdavky rodiny sú rozdelené na viaceré hlavné časti ako bývanie, stravovanie, ošatenie, doprava, komunikácia, vzdelávanie, zábava a finančné produkty. V týchto hlavných kategóriách sú jednotlivé náklady, ktoré sem patria.*

Tabuľka 6 Rozpočet viacgeneračnej rodiny (zdroj: vlastný)

Príjmy		Výdaje	
Položka	SUMA v €	Položka	SUMA v €
Mzdy		Bývanie	
Mzda matky	800,00	Energie (voda, elektrina, plyn)	300,00
Mzda otca	1 200,00	Hypotéka	400,00
Brigáda	200,00	Stravovanie	
Transferové platby		Potraviny	1 300,00
Dôchodok starého otca	500,00	Ošatenie	
Dôchodok starej mamy	400,00	Nákup oblečenia a obuvy	200,00
Prídavky na deti	74,95	Doprava	
Iné príjmy		MHD električka	90,00
Príjem z prenájmu bytu	600,00	Benzín	300,00
		Výdaje spojené s údržbou auta	50,00
		Komunikácia	
		Internet	25,00
		Telefóny	100,00
		Vzdelávanie	
		Školské pomôcky	50,00
		Družina	40,00
		Škôlka	30,00
		Krúžky	100,00
		Zábava	
		Kultúrne aktivity	15,00
		Výlety	100,00
		Finančné produkty	
		Životné poistenie	100,00
		Poistenie nehnuteľnosti	60,00
SPOLU	3 774,95	SPOLU	3 260,00
Rozdiel príjmov a výdavkov	514,95		

Z rodinného rozpočtu tejto viacgeneračnej rodiny vidíme, že rodine sa darí dosahovať viac ako 500 € mesačne. Táto situácia je určite veľmi pozitívna. Rodina si vie odložiť na krízové situácie, situácie, ktoré so sebou prinesú nečakané náklady, alebo môžu finančné prostriedky využiť na dovolenku.

Každá rodina musí pri svojom rozpočte zväziť, ktoré výdavky sú nevyhnutné a ktoré sú luxusné, teda bez ktorých dokáže fungovať. Viacgeneračná rodina z nášho príkladu dokázala pekne hospodáriť so svojimi príjmami. Spoločne dokázali tvoriť úspory, ktoré môžu rôzne využiť. Otázka ale je: *čo robiť v prípade, keď naše náklady sú vyššie ako príjmy?* Vtedy vzniká problém, pretože rodina už nie je schopná platiť svoje účty a zadlžuje sa. Pri hospodárení poznáme dva hlavné nástroje, a to je zvýšenie príjmov alebo zníženie výdavkov.

ZHRNUTIE

Pri zvýšení príjmov má táto naša rodina viacero možností. Starí rodičia, ak im ešte dobre slúži zdravie, môžu začať chodiť na brigády a niečo si privyrobiť. Rodičia môžu pribrať ďalšie zamestnanie, ak by ešte časovo stíhali, alebo sa môžu pokúsiť nájsť si zamestnanie, ktoré je lepšie platené. Taktiež nejaké ďalšie iné príjmy, ako napríklad prenájom ďalšej nehnuteľnosti je tiež riešením na zvýšenie si svojho rodinného príjmu. Ak vlastní rodina aj nejakú záhradu, môžu predávať vypestované plodiny. Spôsobov, ako zvýšiť svoj príjem je niekoľko, rodina musí sama uvážiť a nájsť, ktorý spôsob by bol pre ňu ten najvyhovujúcejší.

Zníženie výdavkov je tiež jeden z účinných nástrojov pri hospodárení. Je dôležité si uvedomiť, ktoré výdavky sú nevyhnutné a bez ktorých sa zaobídeme. Problémom mnohých rodín je, že nevedia správne hospodáriť a rozlišovať medzi týmito výdavkami (Nováková, 2020).

OTÁZKY NA ZYMYSLLENIE

Aké sú výhody súžitia vo viacgeneračnej rodine, ak by sme mali rozlíšiť ekonomické, psychologické a sociálne výhody?

Časť III

FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ

11 FINANČNÉ PORADENSTVO A FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ

CIEĽ KAPITOLY

Finančné sprostredkovanie a finančné poradenstvo upravuje Zákon č. 186/2009 Z. z. o finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Cieľom kapitoly je priblížiť pojem finančné poradenstvo a predovšetkým pojem finančná gramotnosť, pretože tieto pojmy sú v súčasnosti vysoko aktuálne vzhľadom na aktuálnu ekonomickú situáciu a tiež sociálnu situáciu vybraných skupín obyvateľstva.

FINANČNÉ PORADENSTVO

Finančné poradenstvo je poskytovanie odbornej pomoci, informácií, stanovísk, odporúčaní a osobných finančných plánov klientovi v súvislosti s jednou finančnou službou alebo viacerými finančnými službami vychádzajúce z nestrannej analýzy dostatočného počtu dostupných finančných služieb vrátane následného uzavierania alebo zmeny zmluvy o poskytnutí finančnej služby na žiadosť klienta, v jeho mene a na jeho účet.

Pre bežných ľudí finančné poradenstvo znamená najmä pomoc s financiami. Finančné poradenstvo vykonávajú firmy, ale aj súkromné osoby.

Finančno-poradenské služby fungujú na základe provízie. To znamená, že finančný poradca získava odmenu za svoju činnosť vďaka percentuálnej čiastke.

ZÁCHRANA PRE RODINY V NÚDZI

Poskytovanie špeciálneho finančného poradenstva:

Oblasť – dlhov

– osobného bankrotu

Pomoc – špecialista – finančník, ktorý rozoberie stav financií v rodine

Nepriaznivá životná situácia

Miesto prvého kontaktu – Obecný úrad

Úrad práce (UPS VaR)

SPROSTREDKOVANIE SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA

POMOC – návšteva domácnosti:

- *naučiť rodinu hospodáriť s financiami;*
- *pomôcť pri chode domácnosti;*
- *pomôcť pri hospodárení s peniazmi;*
- *podpora pri organizovaní času;*
- *podpora pri zapojení sa do spoločenského a pracovného života.*

POMOC ŠTÁTU – novela Zákona č.7/2005 Z. z. účinnosť od 1.3.2017 známa ako Zákon o osobnom bankrote.

- *Celým procesom oddĺženia sprevádza ľudí v núdzi „CENTRUM PRÁVNEJ POMOCI“;*
- *Podmienky oddĺženia:*
- *konkurz;*
- *splátkový kalendár.*

ROZDIEL MEDZI KONKURZOM A SPLÁTKOVÝM KALENDÁROM

Oddĺženie je možné realizovať dvoma spôsobmi. Prvým spôsobom je podanie návrhu na vyhlásenie konkurzu. Druhým spôsobom je podanie návrhu na určenie splátkového kalendára:

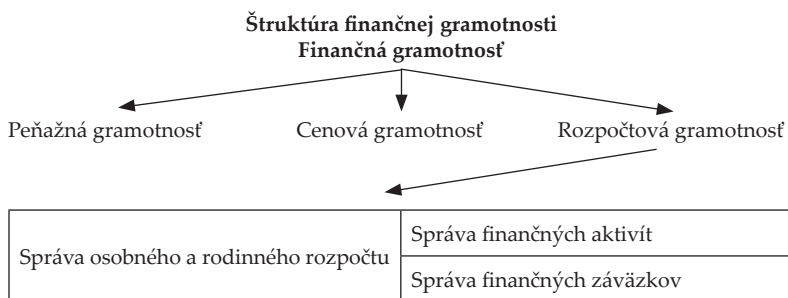
KONKURZ: podstata konkurzu spočíva v tom, že ak by dlžník mal nejaký majetok, musí akceptovať to, že ten sa speňaží a použije na uspokojenie veriteľov. Ak súd vyhlási konkurz, musia súdy bezodkladne zastaviť prebiehajúce konania, ktoré sa týkajú dlhu, ktorý sa má uhradiť v konkurze. Na majetok podliehajúci konkurzu nemožno počas konkurzu začať ani viesť exekučné konanie alebo obdobné vykonávacie konanie. Vyhlásením konkurzu zaniká aj bezpodielové spoluvlastníctvo manželov. Ak prebieha dražba, na návrh dlžníka dražobník upustí od konania dražby.

SPLÁTKOVÝ KALENDÁR: aby dlžník mohol použiť druhý spôsob oddĺženia, teda splátkový kalendár, musí okrem vyššie uvedených všeobecných podmienok spĺňať aj podmienku pravidelného príjmu a zároveň dlžníkove dlhy nesmú prevyšovať jeho majetok. Pri tomto spôsobe súd správcu poverí preskúmaním pomerov dlžníka. Správca následne podá na súd návrh na splátkový kalendár, pričom ten sa určí tak, aby sa uspokojilo minimálne 30 % dlhov. Presné percento, aké bude musieť dlžník v priebehu 5 rokov splatiť, určí až súd. Na rozdiel od konkurzu, pri určení splátkového kalendára sa prebiehajúce súdne ani exekučné konania nezastavujú.

FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ

Finančná gramotnosť je súbor znalostí, zručností a hodnotových postojov občana nevyhnutných na to, aby finančne zabezpečil seba a svoju rodinu v súčasnej spoločnosti a aby aktívne vystupoval na trhu finančných produktov a služieb. Finančne gramotný občan sa orientuje v problematike peňazí a cien a je schopný zodpovedne spravovať osobný rodinný rozpočet vrátane spravovania finančných aktivít a finančných záväzkov s ohľadom na meniacu sa životnú situáciu (Národní stratégie finančního vzdělávání, 2010, s. 11).

Hlavná úloha: „Ochrana pred nesprávnym rozhodnutím v oblasti financovania.“

Obrázok 2 Finančná gramotnosť (zdroj: vlastný)

- **Cenová gramotnosť** – zahŕňa schopnosť porozumenia cenovým mechanizmom a inflácii. Ide hlavne o porozumenie princípu „ceny peňazí“, takže inflácii, rozdielom medzi reálnou a nominálnou úrokovou sadzbou, ďalej porozumieť cenám služieb a finančných nástrojov, inak povedané porozumieť úrokovým sadzbám a poplatkom.
- **Peňažná gramotnosť** – zahŕňa schopnosti používania bezhotovostných a hotovostných peňazí a transakcie s nimi. Patrí sem správa bežného účtu a využívanie platobných nástrojov.
- **Rozpočtová gramotnosť**¹⁴ – predstavuje schopnosti na vytvorenie a spracovanie osobného a rodinného rozpočtu. Patrí sem aj schopnosť zvládať životné situácie z finančného hľadiska, t. j. vedieť reagovať na nečakané výdaje alebo stratu príjmu.

NÁRODNÉ ŠTANDARDY FINANČNEJ GRAMOTNOSTI PRE OBYVATEĽOV SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Najnovšia verzia bola schválená 9. marca 2017 s účinnosťou od septembra 2017. Na základe najvyššieho dosiahnutého vzdelania rozdelili obyvateľov do troch úrovní vedomostí ohľadne finančnej

¹⁴ Do rozpočtovej gramotnosti môžeme zahrnúť ešte dve užšie špecializované zložky, ako je správa finančných aktivít (poistenie, investície, vklady) a správa finančných záväzkov (úvery a leasingy).

gramotnosti. V každej úrovni je presne stanovené, aké poznatky by mal daný človek ovládať.

Tabuľka 7 Zobrazenie konkrétnych kompetencií v prislúchajúcom stupni úrovne znalostí v oblasti financií na základe dosiahnutého vzdelávania (MŠVVaŠ SR) (zdroj: vlastný)

Konkrétne schopnosti	Úroveň	Stupeň dosiahnutého vzdelania
Opísať, za čo všetko rodičia v domácnosti platia. Vysvetliť používanie peňazí v bežných situáciách.	Úroveň 1	Primárne – prvý stupeň ZŠ (1. – 4. ročník).
Charakterizovať rôzne typy miestnych finančných inštitúcií. Opísať moderné spôsoby platenia. Rozlíšiť platobné karty podľa funkcie (debetné, kreditné). Nájsť informácie z internetu o rôznych virtuálnych menách.	Úroveň 2	Druhý stupeň ZŠ, 1. – 4. ročník gymnázií s osemročným štúdiom, 1. ročník štúdia bilingválneho štúdia Stredné odborné vzdelanie.
Porovnať charakteristiky a náklady a bežný účet a debetnú platobnú kartu ponúkané finančnými inštitúciami. Používať kurzový lístok pri výmene peňazí. Diskutovať o výhodách a nevýhodách jednotlivých platobných metód.	Úroveň 3	Úplné stredné všeobecné vzdelanie, Úplné stredné odborné vzdelanie, Vysokoškolské vzdelanie.

Spôsob implementácie ako celospoločenskej osvetu

Vzťah:

- k fungovaniu jednotlivca, domácnosti a podnikov v ekonomickej oblasti, k pochopeniu otázky bohatstva a chudoby;
- k hodnotovej orientácii k peniazom;
- k modelom zabezpečenia jednotlivca a domácností peniazmi s uvedením príkladov, extrémov;
- k osobným a rodinným modelom zabezpečenia životných potrieb;
- k vzdelávaniu angažovaných a zodpovedných občanov;

- *k vytvoreniu udržateľného rastu a kultúrneho, sociálneho a ekonomického rozvoja;*
- *k poskytnutiu príležitostí a nástrojov pre jednotlivcov utvárať svoj vlastný život.*

Zabezpečenie peňazí na uspokojovanie životných potrieb – príjem a práca.

FINANČNÉ INŠTITÚCIE

Banka, resp. banková inštitúcia je inštitúcia, ktorá sa špecializuje na „na obchod peňazí“, čiže na zhromažďovanie voľných finančných prostriedkov (prijímanie vkladov a pod.), poskytovanie úverov a prípadne sprostredkovanie ďalších bankových operácií, obchodov a transakcií. Zmyslom jej činností je realizácia bankového zisku. Povedané inými slovami, banka je právnická osoba so sídlom na území Slovenskej republiky založená ako akciová spoločnosť, ktorá:

- *prijíma vklady a*
- *poskytuje úvery.*

Banka môže okrem týchto činností vykonávať aj ďalšie bankové činnosti, ak ich má uvedené v bankovom povolení.

Základom je banková sústava, v ktorej existuje:

- *jedna centrálna banka – **Národná banka Slovenska***
- *množstvo **komerčných bánk.***

Národná banka Slovenska je centrálnou bankou Slovenska. Vznikla 1. januára 1993. Je nezávislou inštitúciou, ktorej základnou funkciou je udržiavanie cenovej stability. S týmto cieľom:

- *určuje menovú politiku;*
- *vydáva bankovky a mince;*

- *riadi, koordinuje a zabezpečuje peňažný obeh, platobný styk a zúčtovávanie dát platobného styku v rozsahu ustanovenom týmto zákonom a osobitným zákonom a stará sa o ich plynulosť a hospodárnosť;*
- *vykonáva ďalšie činnosti podľa zákona o Národnej banke Slovenska a osobitných zákonov.*

Komerčné banky sú orientované na dosahovanie zisku. Základná definícia vymedzuje komerčnú banku ako inštitúciu, ktorá prijíma peňažné vklady od vkladateľov, vypláca vkladateľom na ich požiadanie peniaze naspäť, alebo ich prevádza na iné účty a voľné peňažné prostriedky požičiava vhodným zákazníkom alebo inými slovami povedané komerčná banka v širšom zmysle predstavuje univerzálnu banku, ktorá vykonáva všetky podstatné bankové operácie a v užšom zmysle je bankou, špecializujúcou sa na určité bankové činnosti, napr. na obchodné a priemyselné organizácie, pre ktoré uskutočňuje bežné bankové operácie.

Nebankové inštitúcie sú podnikateľské subjekty ponúkajúce rýchle a krátkodobé pôžičky s cieľom dosiahnuť zisk. Rozhodnutia spojené s investovaním, resp. požičaním si finančných prostriedkov treba vopred naplánovať a pre správne rozhodnutie treba zvážiť všetky možnosti. Každý finančný spotrebiteľ sa rozhoduje podľa svojich potrieb. Volí rôzne produkty, či už na zhodnocovanie voľných finančných zdrojov, alebo zadlženie sa.

ZHRNUTIE

Finančná gramotnosť je základný pilier vyspelosti spoločnosti ako takej. Predstavuje tiež významný ukazovateľ aktívneho prístupu k vedeniu svojho života, vlastných alebo zverených financií. Jej súčasťou je aj tzv. morálny rozmer, ktorý by mal zaručovať prostredníctvom spoločnosťou prijatých zásad najmä spravodlivé prerozdelenie bohatstva.

OTÁZKY NA ZYMYSLLENIE

Čo je to finančná gramotnosť?

Aká je miera finančnej gramotnosti v súčasnosti na Slovensku a celkovo v Európskej únii?

ÚLOHY

Vyhľadajte dokument Národné štandardy finančnej gramotnosti a vypíšte z neho najdôležitejšie body.

12 FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ SENIOROV

CIEĽ KAPITOLY

Starnutie človeka patrí k prirodzeným javom ľudského života. Obdobie geriatrického veku je charakterizované svojimi špecifikami, ale tiež nečakanými zmenami, ktoré nútia seniora konfrontovať svoju kvalitu života so zmenami zdravotného stavu a prostredia. Výsledok adaptácie staršieho človeka na zmenu aktuálneho stavu vytvára dôležité kritérium jeho kvality života (Hudáková, Majerníková, 2013). V seniorskom veku je veľmi dôležité venovať pozornosť práve téme finančnej gramotnosti, pretože sú to najmä seniori, ktorí sa v poslednom čase stávajú obeťami rozličných finančných podvodov a podvodníkov.

Okrem zdravia, psychického a emocionálneho prežívania odráža kvalita života seniorov aj viaceré variabilné faktory. Ide napríklad o spôsob trávenia voľného času, participáciu na spoločenskom živote, schopnosť adaptácie, sociálne prostredie či kvalitu sociálnych vzťahov. Sociálno-ekonomická dimenzia kvality života seniorov zahŕňa všetky aspekty, ktoré súvisia so sociálnym prostredím – bezpečnosť, zdravotnú starostlivosť a sociálne služby, materiálne a finančné zabezpečenie, ako aj prístup k informáciám či iným zdrojom. Kvalitu života hodnotia seniori z perspektívy väzieb, ktorými sú hlavne sebestačnosť, autonómnosť, schopnosť rozhodovať, absencia bolesti a choroby, primeraný finančný štandard, pocit užitočnosti, šťastia a potrebnosti. Pre väčšinu seniorov je možnosť viesť život samostatne, rozhodovať sa a konať podľa seba, mať pocit slobody a žiť podľa vlastných predstáv veľmi významná (Lesková, 2018).

Najčastejším problémom u skupiny obyvateľstva v seniorskom veku v súčasnosti, je nízka výška dosiahnutého vzdelania. Preto na dosiahnutie prijateľnej úrovne finančnej gramotnosti sa využívajú

rôzne podpory vzdelávania seniorov v oblasti financií, rôzne organizácie poskytujú rôzne kurzy pre ľudí v seniorskom veku na zlepšenie ich finančných schopností, prípadne existujú tzv. univerzity tretieho veku (Dubeňová, 2011).

Finančné vzdelávanie seniorov je dlhodobý proces, ktorého cieľom nie je len encyklopedická znalosť, ale schopnosť pracovať s naučenými informáciami. Následne tieto získané informácie vedieť aplikovať do každodenného života. Aby bolo vzdelávanie seniorov úspešné, treba dodržiavať niektoré z odporúčaní:

- *s novými poznatkami oboznamovať pomaly a postupne;*
- *účastníci majú možnosť si sami zvoliť tempo vzdelávania;*
- *množstvo informácií musí byť prispôbené ich kapacite;*
- *informácie musia byť prehľadné, doplnené názornými príkladmi a ukážkami;*
- *vhodné je poskytnúť aj písomné podklady;*
- *chyby a nedostatky treba odstraňovať ihneď, aby si neosvojili nesprávne návyky;*
- *aktivizovať účastníkov rôznymi podnetmi a otázkami (Opletalová, Kvintová, 2014).*

Východiskom všetkých edukačných aktivít určených pre seniorov je pochopenie, že aj človek v seniorskom veku je schopný učiť sa a tvoriť. V tomto životnom období na jedinca už nie je vytváraný tlak potreby získať dostatočnú kvalifikáciu na udržanie zamestnania alebo sociálnych istôt. Vzdelávanie v senu je úplne slobodné a dobrovoľné rozhodnutie. Konkrétne v oblasti financií má pre seniora charakter prevencie, preto je dôležité, aby ho vzdelávanie zaujalo a sám mal záujem sa finančne vzdelávať. Mal by si uvedomiť, že ako finančne gramotný jedinec bude v dnešnej spoločnosti menej ohrozený. Na základe týchto faktov boli vytvorené zásady úspešného vzdelávania seniorov:

- **Zásada primeranosti** – *informácie sa musia podávať primerane veku účastníkov s prihliadnutím na ich individuálne zvláštnosti a schop-*

nosti. Rozsah, obsah a metódy sprostredkovania musia byť primerané k psychologickým a biologickým kapacitám jedinca.

- **Zásada sústavnosti** – podávanie základných informácií, zručností a návykov musí byť postupné, ucelené a logicky na seba nadväzujúce, aby si ich jedinca osvojili. Sústavné opakovanie jednotlivých činností je v tomto veku dôležitým základom pre vznik zručností.
- **Zásada aktivity a angažovanosti** – účastníkovi dať v procese edukácie možnosť participovať pri výučbe a byť čo najviac aktívnym. Jeho vlastná aktivita znamená zvýšenie efektívnosti osvojenia si vedomostí a lepšie zapamätanie si.
- **Zásada motivácie a uvedomelosti** – v rámci tejto zásady ide o docielenie toho, aby vedomosti a zručnosti boli výsledkom premýšľania zúčastneného. Účastník by mal byť v procese vzdelávania aktívny. Hľadať, objavovať a získať nové poznatky. Motivácia je primárnou podmienkou akejkolvek aktivity, ktorú máme možnosť rozvíjať pomocou vhodne použitých pomôcok, metód, techník a organizačnej formy (Špatenková, Smékalová, 2015).

Základným príjmom seniorov je starobný dôchodok. Seniori sú skupinou, ktorá je najviac ohrozená tzv. príjmovou chudobou. Seniorov môžu do finančných problémov dostať napr. tzv. prevádzacie akcie.¹⁵

Pri finančnej gramotnosti seniorov si najprv priblížime pojem a charakteristiku gramotnosti. Gramotnosť je organicky spätá natoľko s našim bežným každodenným životom, že sa nepovažuje za niečo zvláštne, čím by sa bolo treba zaoberať. Aj napriek tejto skutočnosti sa to však deje. Existuje relatívne dlhá história aktivít, ktoré sú zamerané na gramotnosť, či už ide o snahu jednotlivých

¹⁵ Rôzne spoločnosti pozývajú prostredníctvom letákov seniorov pod zámienkou výletu na predvážacie akcie svojich produktov. Seniorov najmä lákajú na mnoho darčiekov, ktoré dostanú na akcii zadarmo. To, že ide o predvážacie akcie, na letáku mnohokrát nie je uvedené. Seniorom sú na takýchto akciách ponúkané produkty, ktoré sú predražené. Predajcovia na seniorov používajú rôzne manipulatívne techniky aj vyhružky, aby si tovar zakúpili. Nie je výnimkou, že seniorom dávajú podpísať rôzne nevýhodné zmluvy na splácanie tovaru (Haškovcová, 2010).

krajín alebo medzinárodných spoločností, ktoré sa snažia úroveň gramotnosti zvýšiť, alebo určitá snaha v rôznych súvislostiach tento jav skúmať a tiež čo najpresnejšie zamerať (Lipnická, 2011).

Od charakteristiky gramotnosti prechádzame k charakteristike finančnej gramotnosti, ktorú môžeme chápať ako schopnosť efektívne narábať s financiami v každodenných situáciách. Ide o získané vedomosti a zručnosti v oblasti riadenia svojich financií, domáceho rozpočtu, riadenia svojich bežných, ale aj neplánovaných príjmov a výdavkov, eliminovanie zlodejov peňazí, pracovanie na znižovaní vlastných výdavkov, plánovanie budúcich výdavkov, oboznámenie sa bankovou teóriou a tiež schopnosť racionálne si požičiavať peniaze. Finančná gramotnosť je súčasťou tzv. funkčnej gramotnosti, ktorú môžeme chápať ako súbor určitých vedomostí, schopností, zručností, ktoré sú pre život dospelého človeka potrebné a aj prospešné, pretože sa môže bez problémov začleniť do rôznorodých aktivít a efektívne fungovať v modernej spoločnosti (Dubeňová, 2011).

Do štruktúry finančnej gramotnosti môžeme zahrnúť tri časti, a to peňažnú, cenovú a rozpočtovú gramotnosť:

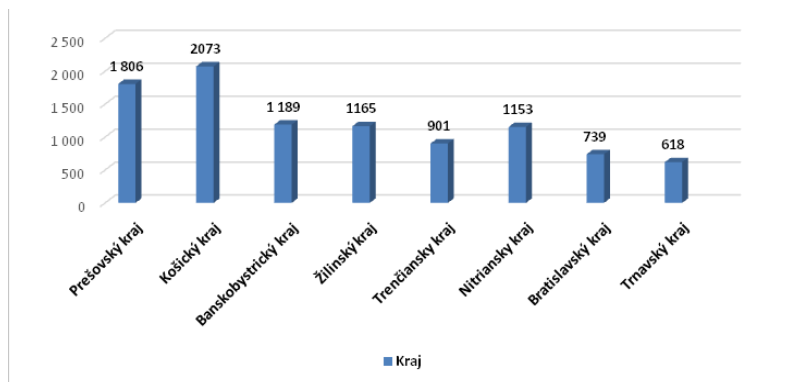
- **Peňažnú gramotnosť** by sme mohli charakterizovať ako schopnosť spravovať hotovostné a bezhotovostné peniaze, ovládať transakcie s nimi s využitím na to určených nástrojov, ako je napríklad bežný účet alebo platobné nástroje.
- **Cenová gramotnosť** v sebe zahŕňa porozumenie cenovým mechanizmom a inflácii.
- **Rozpočtová gramotnosť** znamená, že tu dokáže človek spravovať svoj osobný rozpočet alebo rozpočet svojej rodiny, je schopný zostaviť finančný plán a finančne sa zabezpečiť do budúcnosti (Haškovcová, 2010).

Príklad finančného rozpočtu seniorov podľa zdroju príjmov:

Tabuľka 8 Manželia poberajúci len starobný dôchodok (zdroj: vlastný)

Príjem		Výdaj	
Starobný dôchodok muž	482,29 €	Nájomné	180,00 €
Starobný dôchodok žena	482,29 €	Elektrina	50,00 €
		Plyn	20,00 €
		Strava	450,00 €
		Telefónne poplatky	30,00 €
		Pohonné hmoty	50,00 €
		Internet	20,00 €
		Oblečenie	50,00 €
		Sporenie	50,00 €
Príjem celkom	964,58 €	Výdaj celkom	900,00 €
Rozdiel príjmov a výdajov	64,58 €		

V grafe 6 uvádzame počet uchádzačov o zamestnanie v krajoch SR od roku 60 a viac.

Graf 6 Počet uchádzačov o zamestnanie k 1.2.2020 v krajoch SR – vek 60 rokov a viac. (zdroj: vlastný podľa ŠÚ SR)

Tabuľka 9 *Manželia, z ktorých jeden popri dôchodku aj pracuje na polovičný úväzok*
(zdroj: vlastný)

Príjem		Výdaj	
Starobný dôchodok muž	482,29 €	Nájomné	180,00 €
Starobný dôchodok žena	482,29 €	Elektrina	50,00 €
Mzda	450,00 €	Plyn	20,00 €
		Strava	450,00 €
		Telefónne poplatky	30,00 €
		Pohonné hmoty	50,00 €
		Internet	20,00 €
		Oblečenie	50,00 €
		Sporenie	50,00 €
Príjem celkom	1 414,58 €	Výdaj celkom	900,00 €
Rozdiel príjmov a výdajov	514,58 €		

SENIORI A TRH PRÁCE

V zmysle ustanovenia § 8 ods. 1b) zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti je znevýhodneným uchádzačom o zamestnanie osoba staršia ako 50 rokov veku. V tomto kontexte Balogová (2005) uvádza, že nezamestnaní starší ľudia si vo vyššom pred dôchodkovom veku ťažšie hľadajú nové pracovné miesto, pretože sú považovaní za rizikovú skupinu nezamestnaných.

Ľudia musia byť motivovaní, učiť sa a vzdelávať. Mali by si byť vedomí toho, že súčasnú úroveň ich vedomostí, zručností alebo schopností, alebo ich súčasné postoje alebo správanie treba rozvinúť alebo zlepšiť, aby boli schopní vykonávať svoju prácu pre svoju vlastnú spokojnosť aj pre spokojnosť iných. Musia teda mať jasnú predstavu o tom, ako by sa v tomto prípade mali správať. Aby boli motivovaní, musia vzdelávajúci sa ľudia nachádzať vo vzdelávaní

uspokojenie. K vzdelávaniu bývajú najochotnejší, ak to uspokojuje jednu alebo viac ich potrieb. A na druhej strane aj najlepšie programy vzdelávania môžu zlyhať, ak ich účastníci nepovažujú za užitočné (Armstrong, 2007).

Pre starnúcu spoločnosť, ako aj pre samotných seniorov je podstatné, aby prežívali obdobie staroby aktívnym spôsobom. Aktivity vo vyššom veku vplývajú pozitívne na kvalitu života seniorov a pre spoločnosť znamenajú úsporu financií kvôli lepšiemu zdravotnému stavu týchto ľudí (Baláž a kol., 2013).

Táto kategória občanov tvorí predmet záujmu viacerých analytikov problematiky zamestnanosti na trhu práce, ktorí uvádzajú, že čím je človek starší, tým sú jeho návykové stereotypy pevnejšie a tým sa ťažšie a pomalšie prispôsobuje novým životným situáciám. Ako veľmi je starší človek schopný prispôbiť sa zmeneným podmienkam závisí od viacerých faktorov, ako napríklad životné okolnosti, úroveň inteligencie či spoločenské a rodinné pomery (Buchtová, 2001).

Ťažšie umiestnenie týchto ľudí na trhu práce je spôsobené viacerými faktormi, a to hlavne:

- *zhoršený zdravotný stav;*
- *nižší dosiahnutý stupeň vzdelania;*
- *menšia profesionálna i teritoriálna mobilita;*
- *nižšia ochota rekvifikovať sa a osvojiť si nové zručnosti a vedomosti;*
- *nedostatky v oblasti práce s počítačom;*
- *častejšie pracovné úrazy;*
- *pomalšie osvojovanie si moderných technológií (Kucharčíková, 2003).*

S prihliadnutím na problémy s uplatňovaním v rámci trhu práce je predmetom záujmu obyvateľstvo v pred dôchodkovom veku, t. j. produktívne obyvateľstvo, ktoré presiahlo vek 50 rokov. Táto časť produktívnej populácie dosahuje v podmienkach Slovenskej republiky vysoké hodnoty. Podieľajú sa na nej najmä silné generácie, ktoré boli narodené počas zvýšenej pôrodnosti po druhej svetovej vojne, ako aj v 50. rokoch minulého storočia. Po roku 2020 sa očaká-

va rast v tejto vekovej skupine obyvateľstva, pretože na početnosť obyvateľov vo veku 50 až 64 rokov začnú pôsobiť ďalšie silné populačné ročníky narodené po roku 1970. Veľmi podstatné je v rámci starnúcej populácie poznať vývoj počtu obyvateľov v dôchodkovom veku. Najmä pre nastavenie dôchodkového systému vrátane stanovenia hranice pre vek odchodu do starobného dôchodku, ako aj kvôli opatreniam a politikám, ktoré sú zamerané najmä na oblasť rozvoja ekonomiky a trhu práce (Baláž a kol., 2013).

ZHRNUTIE

Seniori predstavujú špecifickú skupinu obyvateľstva, ktorá je spájaná s odchodom do dôchodku. Odchod do dôchodku však nemusí znamenať ukončenie aktívneho života. V tomto kontexte sa hovorí o aktívnom starnutí. Je dôležité, aby aj seniori žili aktívne, športovali a venovali sa svojim záľubám a koníčkom. V súvislosti so seniorami vnímame aj problém finančnej gramotnosti seniorov, ktorý môžeme označiť ako stav neustáleho vývoja, ktorý umožňuje každému jednotlivcovi efektívne reagovať na nové osobné udalosti a neustále sa meniace ekonomické prostredie (Brešťanská, 2020).

OTÁZKY NA ZAMYSLENIE

Aké je v súčasnosti uplatnenie seniorov na trhu práce?

Vidíte význam médií v zvyšovaní povedomia o otázkach finančnej gramotnosti seniorov?

ÚLOHY

Zamyslite sa nad svojimi starými rodičmi a diskutujte, ako sú ovplyvnení reklamou, podomovým predajom, prípadne aká je ich dôvera v cudzích ľuďoch.

ZÁVER

Ekonomía a ekonomika sú dva významné a výrazne prepojené pojmy. Kým ekonomía je veda o efektívnom využívaní vzácnych zdrojov, ktoré slúžia na výrobu užitočných statkov a tiež o tom, ako sa tieto statky rozdeľujú medzi ľudí, ekonomika už predstavuje praktickú hospodársku činnosť ľudí zameranú na uspokojovanie potrieb. Ekonomika každej krajiny si kladie tri zásadné otázky: Čo vyrábať? Ako vyrábať a Pre koho vyrábať? Ekonomía je zasa postavená na základoch existencie troch typov spotrebiteľov: domácností, firiem a štátu. Práve kvôli zameraniu ekonomiky a ekonomie vidíme ich úzke prepojenie s vednou disciplínou sociálna práca. Tá je zameraná na pomoc ľuďom, ktorí sa z akýchkoľvek dôvodov ocitnú v situácii, ktorá je nepriaznivá. Príčinou takejto nepriaznivej situácie môže byť napríklad finančná negramotnosť, nízke povedomie o financiách, o spôsobe šetrenia, nezamestnanosť, nízko ohodnotená pracovná činnosť, neplatenie povinných odvodov a mnohé ďalšie. Práve tu vidíme veľké uplatnenie ekonomiky a ekonomie v sociálnej práci, pretože je potrebné, aby všetky vyššie uvedené príčiny (a, samozrejme, mnohé ďalšie) a tiež nuansy ekonomiky, ako aj ekonomie ovládali sociálni pracovníci, ktorých klientmi sú veľmi často práve ľudia, ktorých trápia finančné ťažkosti, prípadne sú dlhodobo nezamestnaní, sociálne vylúčení a pod.

Cieľom tejto vysokoškolskej učebnice bolo priniesť základný pohľad na vedecké disciplíny ekonomika a ekonomía a na pojmy, ktoré sa s nimi viažu. Učebnicu sme rozdelili do troch tematických celkov, resp. častí.

V prvej časti sme sa venovali popisu tak ekonomie, ako aj ekonomiky a viacerých významných pojmov, ktoré sa s nimi viažu, predovšetkým pojmom ako mikroekonomía, makroekonomía, pozitívna a normatívna ekonomía, metodológia ekonomie. Definovali

sme si aj rozličné metodologické ekonomické úskalia a pojmy ako potreba, statok, výroba, tovar, služba, spotreba či vstupy a výstupy z výroby. Samostatnú kapitolu sme venovali popisu ekonomických zákonov, predovšetkým sme venovali pozornosť Keynesovej makroekonomickej teórii a tzv. teórii hier. V prvej časti učebnice sme popísali aj ekonomické systémy, ekonomické úlohy štátu, definovali sme si štátny rozpočet a tiež fiškálnu či monetárnu politiku. V ďalších kapitolách sme samostatne popísali dva pre ekonomiku, ale aj sociálnu prácu významné pojmy – infláciu ako (zjednodušene povedané) znehodnocovanie peňazí a nezamestnanosť, ktorá je dôvodom mnohých problémov klientov v sociálnej práci.

V druhej časti sme sa venovali už konkrétnejšie ekonomike rodiny, pričom sme si rodinu zadefinovali ako element makro a mikroekonomickej štruktúry a vysvetlili sme pojem manažment rodinných zdrojov. Samostatne v troch kapitolách sme na konkrétnych prípadoch vysvetlili fungovanie úplnej rodiny, rodiny s jedným rodičom a viacgeneračnej rodiny.

V poslednej časti tejto vysokoškolskej učebnice sme popísali podľa nás aktuálne veľmi dôležité pojmy, a to finančné poradenstvo a finančnú gramotnosť, a v poslednej kapitole sme sa zamerali na finančnú gramotnosť seniorov, pretože ich považujeme za skupinu najviac ohrozenú rozličnými finančnými podvodmi.

LITERATÚRA

- ARMSTRONG, M. 2007. *Řízení lidských zdrojů. Nejnovější trendy a postupy*. 10. vyd. Praha: Grada, 2007, 789 s. ISBN 8024714073.
- BAČOVÁ, V. 2015a. Finančné rozhodovanie jednotlivcov: Mentálne limity, zvládanie možnosti optimalizácie. *Československá psychologie*, LIX, 3, s. 231 – 259.
- BALÁŽ, V. a kol. 2013. *Stratégia aktívneho starnutia – podkladová štúdia*. Bratislava: Centrum vzdelávania, 93 s.
- BALOGOVÁ, B. 2005. *Seniori*. Prešov: Akcent Print, 103 s. ISBN 80-969274-1-8. [https://doi.org/10.1016/S0026-0576\(05\)80127-8](https://doi.org/10.1016/S0026-0576(05)80127-8).
- BLÁŽEK, J. 1996. *Základy ekonomie*. Brno: Masarykova univerzita Brno. ISBN 80-210-1443-1.
- BREŠŤANSKÁ, K. 2020. *Finančná gramotnosť seniorov a rozloženie zdrojov*. FZaSP TU Trnava. Seminárna práca.
- BUCHTOVÁ, B. a kol. 2002. *Nezaměstnanost – psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada, 240 s. ISBN 80-247-90006-8.
- DUBEŇOVÁ, K. 2011. Význam a potreba vzdelávania v procese budovania dôslednej finančnej vedomosti. *Finančná gramotnosť ako súčasť ekonomického vzdelávania*. Bratislava: Katedra pedagogiky NHF EU, 189 s. ISBN 978-80-225-3249-5.
- HAŠKOVCOVÁ, H. 2010. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team, 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.
- HOLKOVÁ, V. a kol. 2003. *Mikroekonómia*. Bratislava: Sprint, 319 s. ISBN 80-89085-26-1.
- HUDÁKOVÁ, A., MAJERNÍKOVÁ, L. 2013. *Kvalita života seniorů*. Praha: Grada, 128 s. ISBN 978-80-247-4772-9.
- JANČÍKOVÁ, D., LANG, J. 2014. *Finančná gramotnosť*. Nové Zámky: Finecom, s.r.o., 72 s. ISBN 978-80-971677-1-4.
- KOZOŇ, A. 1996. Psychologické fenomény na trhu práce. *Práca a sociálna politika*, roč. 4, č. 7 – 8.
- KUCHARČÍKOVÁ, A. 2003. Makroekonomický problém nezamestnanosti a nezamestnanosť starších ľudí. *Uplatnenie nezamestnaných starších ľudí na slovenskom trhu práce*. Zborník z vedeckého seminára 28.4.2003. Bratislava: VÚPSVaR, s. 42 – 47. ISBN 80-7138-114-4.
- LESKOVÁ, A. 2018. Príbeh staroby alebo Život seniora optikou sociálnej zraniteľnosti. *Slovenské pohľady*, č. 10/2018, s. 29 – 33. ISBN 1335-778.
- LIPNICKÁ, M. 2011. *Predškolská pedagogika nielen pre učiteľov*. Prešov: Rokus, 152 s. ISBN 978-80895-100-16.
- LISÝ, J. 2005. *Ekonomía v novej ekonomike*. Bratislava: Lura Edition. ISBN 978-80-8078-164-4.

- LISÝ, J. a kol. 2016. *Ekonomía*. Bratislava: Wolters Kluwer, a. s., Praha. ISBN: 978-80-7552-275-7.
- MAJTÁN, M. a kol. 2016. *Manažment*. Bratislava: Edícia Economics. ISBN 978-80-89710-27-0.
- MAREŠ, P. 2004. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 151 s. ISBN 80-901424-9-4.
- MODIGLIANI, F. 1986. *Live cycle, individual thrift and the wealth of nations*. (on-line). (s. l.): (s. n.), (cit. 2021-01-01). Dostupné na www: [http://piketty.pse.ens.fr/fichiers/enseig/econieg/articl/ModiglianiNobelLecture 1985 \(AER 1986\).pdf](http://piketty.pse.ens.fr/fichiers/enseig/econieg/articl/ModiglianiNobelLecture 1985 (AER 1986).pdf).
- NEMCOVÁ, L. et al. 2014. *Teória rodinnej výchovy*. 1. diel. 1. vyd. Banská Bystrica: PF UMB, 95 s. ISBN 978-80-557-0713-6.
- NANIŠTOVÁ, D., ILIEVOVÁ, L. 2015. *Ekonomika v zdravotníctve*. Trnava: FZaSP TU. ISBN 978-80-8082-911-7.
- NOVÁKOVÁ, K. 2020. *Ekonomika viacgeneračnej rodiny*. FZaSP TU Trnava. Seminárna práca.
- OPLETALOVÁ, A., KVINTOVÁ, J. 2014. *Vybrané aspekty finančnej gramotnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, Olomouc, 146 s.
- POLÁKOVÁ, O. 2020. *Rozsah zdrojov úplnej rodiny a rozloženie zdrojov medzi muž a ženu*. FZaSP TU Trnava. Seminárna práca.
- SABAYOVÁ, M. 2016. *Základy ekonómie pre neekonomické študijné odbory*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru Bratislava, 176 s. ISBN 978-80-8054-664-9.
- STRÍŽENEC, M. 2015. *Úvod do finančnej psychológie*. Uverejnené 6/12/2015. Dostupné na: <http://psychologia.sav.sk/upload/strizenec.pdf>.
- ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. 2015. *Edukace seniorů*. Praha: Grada, 232 s. ISBN 978-8024-75-4468.
- ŠIMLOVIČOVÁ, M. 2020. *Ekonomika rodiny s jedným rodičom*. FZaSP TU Trnava. Seminárna práca.
- TÁNCOŠOVÁ, J. a kol. 2015. *Ekonomía*. 1. vydanie. Bratislava: Iura Edition, spol. s.r.o., 296 s. ISBN 978-80-8078-598-7.
- URMANOVÁ, M. 2005. *Sociálno-ekonomické súvislosti nezamestnanosti*. 1. vyd. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 97 s. ISBN 80-8033-057-6.
- VÁGNEROVÁ, M. 2002. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky* 3. vyd. Praha: Portál, 444 s. ISBN 8-7178-678-8.
- ŽILOVÁ, A. 2003. *Komunitná práca s komunitou s vysokou mierou nezamestnanosti*. Banská Bystrica: PF UMB, 114 s. ISBN 80-8055-721-7.

ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

Zákony:

- Zákon NR SR 186/2009 Z. z. o finančnom sprostredkovaní a finančnom poradenstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Novela zákona 7/2005 s účinnosťou od 1.3.2017 (Zákon o osobnom bankrote)
- Národní strategie finančního vzdělávání. 2010. Praha. Ministerstvo financí v spolupráci s Ministerstvom školstva, mládeže a telovýchovy, Ministerstvom průmyslu a obchodu a Českou národní bankou.

Marta Vaverčáková
Michaela Hromková

**EKONOMIKA
A EKONOMIKA RODINY
PRE SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV**

Zodpovedný redaktor Jozef Molitor
Grafická úprava a zalomenie Jana Janíková
Obálka Marek Petržalka

Pre Fakultu zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave
vydalo vydavateľstvo TYPUS UNIVERSITATIS TYRNAVENSIS,
spoločné pracovisko Trnavskej univerzity
a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, ako 343. publikáciu.

ISBN 978-80-568-0241-0 (on-line)
DOI 10.31262/978-80-568-0241-0/2021